

بازخوانی کار بست قدرت نرم زنان در دوران دفاع مقدس

نیره قوی^۱

چکیده

مشارکت زنان در جنگ های صدر اسلام الگویی برای مشارکت در دوران دفاع مقدس با الگوگیری از فاطمه زهرا و زینب کبری سلام الله علیهما و دیگر بانوان تلا شگر در این عرصه بوده و در کلام امام خمینی هم زنان توانستند، پیشتاز در نقش آفرینی در این دوران مهم و سرنوشت ساز باشند. بازخوانی چگونگی بهره گیری از قدرت ملی (قدرت سخت و نرم) همه مردم و خصوصاً زنان که در ظاهر نیمی از جمعیت ولی در تاثیرگذاری در پیروزی در غلبه بر دشمن بدلیل توان استفاده از قدرت نرم اسلام و عقلانیت اهمیت دو چندانی داشته اند، حاکی از اهمیت بازخوانی این موضوع است. این مقاله از نوع کیفی با استراتژی قیاسی و با روش توصیفی-تحلیلی و تاریخی به بررسی در اسناد و منابع پرداخته است. نتایج حاکی از این است در دوران ۸ سال دفاع مقدس زنان با بهره گیری از منابع قدرت نرم (دین اسلام، فرهنگ، عقلانیت، الگوها) و عناصر شتاب دهنده (رهنمودهای امام خمینی، سیاستگذاری عمومی، مسجد، تشکیل بسیج و شکل گیری بخش خواهران) در ابعاد فردی (انسانی) در ۴ محور اصلی، خانوادگی در ۴ محور اصلی و اجتماعی در ۳ محور اصلی توانسته اند، نقش موثر در ارتقاء قدرت نرم جمهوری اسلامی ایفا کنند.

واژه های کلیدی:

دوران دفاع مقدس، قدرت نرم، اسلام، فرهنگ، امام خمینی (ره)، زنان، خانواده.

۴۰

دوره ۱۵، شماره ۱، پیاپی ۴۰
بهار ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳-۱۲-۰۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴-۰۳-۲۵

صص: ۶۰-۳۱

شابا چاپی: ۵۵۹۹-۲۲۲۲

رتبه علمی

ب

بررسی صحت گواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

مقدمه و بیان مسأله

در طول تاریخ بشر صیانت از ارزش‌های انسانی و دفاع از مرز و بوم در مقابل دشمن حائز اهمیت ویژه‌ای بوده و بر این اساس شرح کارزار حاضرین در این میدان نبرد، اعم از زن و مرد و پیر و جوان برای آیندگان، بازگویی و بازنمایی شده‌است. دفاع در مقابل تجاوز صرفاً به مبارزه مستقیم با دشمن اطلاق نمی‌شود بلکه، مفهوم بسیار گسترده و متنوعی را شامل می‌شود و همچنین، تنها حضور مردان و اعزام آنان به جبهه‌های نبرد و صحنه‌های مستقیم درگیری ضامن پیروزی نیست بلکه، یکی از ارکان و عناصر مهم پیروزی حمایت و پشتیبانی و ایجاد تحرک و نیروی مشوق برای شرکت در جنگ و حفظ روحیه برای حاضرین در نبرد مستقیم بوده‌است و این رسالت مهم زنان، در اغلب کشورها در شرایط جنگ و بحران و خصوصاً در ایران اسلامی در هشت سال دفاع مقدس بوده‌است. خلاقیت و هوشمندی، بهره‌مندی از ظرفیت‌های دینی، فرهنگی، قدرت ملی و الگوهایی که این مسیر را طی نموده‌اند، از جمله هنرهای زنان در ایران اسلامی در دوران دفاع مقدس بوده است. ثبت و حفظ و ترویج و بازنمایی این هنرمندی مخلصانه، در قالب‌های مختلف نوشتاری و دیداری امروزه از جمله وظایف خطیر و ارزشمندی پژوهشگران و محققین است که حضور اسطوره‌ای زنان در این دوران را به رخ عصرها و نسل‌ها بکشاند و در صفحات تاریخ ایران اسلامی ثبت نماید تا، در مسیر تمدن نوین اسلامی، زنان به‌عنوان «قدرت نرم» جمهوری اسلامی در مسیر حفظ ارزش‌های دفاع مقدس شکوهی دو چندان را واجد گردند. در مقاله بررسی کنشگری و نقش زنان تحت عنوان «قدرت نرم» مورد بررسی قرار خواهد گرفت تا، کاربرد قدرت نرم در ایفای نقش‌های مختلف در این دوران سرنوشت‌ساز بازنمایی گردد. قدرت نرم زنان که، برخاسته از توجه و انجام تکلیف و مسئولیت و جوب جهاد و دفاع در مقابل تجاوز دشمن قرار می‌یابد، در ابعاد مختلف اعتقادی، عقلانی، ارزشی و ملی قابلیت بررسی یا فته است. همان‌گونه که زنان در شرایط بحران و نیاز کشور عهده‌دار مسئولیت ایجاد همدلی و انسجام بین اقشار مختلف در کشور بوده‌اند، در دوران هشت ساله پر فراز و نشیب دفاع مقدس نیز به‌راستی به اذعان حاضرین در صحنه نبرد و راویان حین و بعد جنگ به‌خوبی از عهده این مسئولیت اقتدار آفرین، برآمده‌اند و آمادگی دفاعی و عملکرد بانوان توانسته تفسیر آیه، «... وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُّوا اللَّهَ وَعَدُوَّهُمْ...» باشد که رهبری نظام اسلامی در لزوم این آمادگی می‌فرمایند: «محاسبه‌ی اقتدار ملی یک محاسبه‌ی عقلانی است نه احساسی و عاطفی، مبنای اقتدار در جمهوری اسلامی بر مبنای عقلانیت است؛ یعنی ما اقتدار را بر اساس احساسات و عواطف و توهمات و مانند اینها دنبال نمی‌کنیم. محاسبه‌ی اقتدار ملی، یک محاسبه‌ی عقلانی است؛ یعنی یک محاسبه‌ی درست و منطقی. ... و تعیین انواع ابزارهای دفاعی، همه بر اساس محاسبات درست و منطقی است؛ یعنی «بر اساس عقلانیت است. ما اگر بخواهیم عقلانیت را به کار بگیریم برای مشخص کردن حد و حدود قدرت دفاعی‌مان، بایستی تهدید را به شکل واقعی خودش ببینیم. دشمنان گاهی تهدید را مخفی میکنند، پنهان میکنند برای غافلگیری، گاهی تهدید را ده برابر بزرگ‌تر نشان می‌دهند برای ایجاد ترس و رعب در ملت‌های عالم که این کار دوّم را بیشتر ابرقدرت‌ها میکنند؛ تهدید خودشان را، قدرت خودشان را، خیلی خیلی بیشتر از آنچه هست نشان می‌دهند برای اینکه دیگران

را وادار به تسلیم بکنند. اگر چنانچه یک ملّتی، یک کشوری ... ظرفیتهای خودشان و توان و استعداد خودشان را هم به صورت واقعی ببینند و آن را اعداد کنند، آن را بسیج کنند، آماده کنند - وَاعِدُوا لَهُمْ مَا سَطَعْتُمْ؛ هر چه میتوانید اعداد کنید- امکانات خود را اعداد بکنند و توان تهدید دشمن را هم ببینند، این قطعاً منافع ملّی را تأمین خواهد کرد و موجودیت ملّی را حفظ خواهد کرد، هویت ملّی را محفوظ خواهد داشت. اگر ملّت قدرت دفاعی پدیدآمده‌ای از یک چنین محاسبه‌ای را داشته باشد، آن وقت مسئولان طمأنینه پیدا میکنند، مردم آرامش پیدا میکنند و با آرامش خیال مشغول کارهای اساسی‌ای که در یک کشور لازم است میشوند...» (بیانات، ۱۳۹۹/۰۷/۲۱ س) بنابر این کلام الهی، در حد توان لازم و بلکه واجب است همه انسان‌ها اعم از زن و مرد آمادگی جهاد دفاعی و حفظ داشته‌های اعتقادی و حراست از مرز و بوم و ناموس و شرف انسانی باشند. همانگونه که در این دوران دفاعی ۸ ساله زنان؛ علاوه بر آمادگی و حضور در میدان نبرد رویاروی دشمنان؛ مشارکت و پشتیبانی و قدرت نرم را که یکی از اقسام آمادگی و ابزار دفاعی است قوت بخشیده و در واقع مهم‌ترین عنصر و عامل پیروزی و تداوم حفظ روحیه رزمندگان اعم، از همسران پسران، پدران خود و دیگر اعضای خانواده و جامعه شدند که براساس شواهد این واقعیت غیر قابل انکار و نه افسانه و اسطوره‌ای برساخته ذهن انسان، بلکه، اسناد موجود در قالب‌های علمی، تاریخی، شاهد بر این مدعاست که، زنان در این دوران براساس احساس تکلیف و انجام مسئولیت دفاعی در کمال سختی‌ها و نبود امکانات و داشته‌های بسیاری را با تکیه بر قدرت نرم اسلام و فرهنگ غنی ایران اسلامی را تکوین بخشیدند و تحرک بخش تمامی اقشار و ظرفیت جامعه شدند تا غلبه بر خصم را ممکن سازند و بر این اساس این واقعیت است که رهبر کبیر انقلاب اسلامی امام‌خمينی(ره) می‌فرمایند: «شما زنها توجه به این معنا داشته باشید، همان طوری که بر مردها در جبهه لازم است که جلو بروند و پیشقدم باشند، شما هم در خارج، در پشت جبهه باید کمک کنید و مهیا بشوید که چنانچه -خداي نخواسته یک وقت دفاع عمومی واجب شد بر همه؛ یعنی، همه ما بی استثنا، هر کس قدرت دارد بی استثنا، دفاع بر او واجب شد، مهیا باشید از برای دفاع». (صحیفه امام، جلد ۲۰: ۹) به‌واقع ارزشمندی این کلام و گرانمایگی، عملکرد بانوان بود که، ایران اسلامی را در حضيض عزت نشانده و مادران و همسران و فرزندان شهدا را که نگین در خشان این، فتح و پیروزی در دفاع مقدس می‌نمایند؛ تا چشمان خیره نسل حاضر در مقابل این قدرت نرم زنان که برگرفته از قدرت نرم اسلام است را گواهی دهند و خود را مسئول حفظ و ترویج آن در مسیر هویت‌یابی و حرکت تمدنی خود بدانند. مقاله عهده‌دار واکاوی و بررسی قدرت نرم زنان و کاربرد آن در دفاع مقدس با روش آن توصیفی -تحلیل تاریخی می‌باشد. با بررسی بعمل آمده در ادبیات علمی، هنری دفاع مقدس برخی از، مهم‌ترین آثار، بدین شرح می‌باشد. کتاب «بیستون عشق» نوشته شفیعی، در سال ۱۳۹۹ است که با روش کیفی و روایتی تحلیلی مشارکت بانوان اقشار بانوان مختلف بسیجی را در جنگ مورد بررسی قرارداد است. اثر دیگر کتاب «قدرت نرم» است که مقالات برگزیده همایش بسیج و قدرت نرم به کوشش اصغر افتخاری در سال ۱۳۸۷ به رشته تحریر درآمده است. کتاب «پنج»؛ که به روایت جوشی در سال ۱۳۹۷ نقش زن در مقاومت آبادان را بررسی نموده و کتاب دیگر حضور زنان استان ایلام در دفاع مقدس است که توسط اکبری در سال ۱۳۹۰ به رشته تحریر درآمده است در این کتاب نقش زنان ایلامی

در خط مقدم و پشت جبهه مورد واکاوی قرار گرفته است. از جمله آثار کتاب « مردم‌شناسی روایت‌های زنان در دفاع مقدس » نوشته سلیمی در سال ۱۳۹۶ است که نقش زنان در این کتاب در ابعاد و اقشار مختلف مورد بررسی قرار گرفته است کتاب « نقش زنان در دفاع مقدس » نوشته جودکی، که توسط مرکز اسناد، در سال ۱۳۹۵ به چاپ رسید. از جمله آثاری که توسط بانوان بسیجی و رزمنده برشته تحریر درآمده کتاب «یکشنبه آخر» نوشته؛ رامهرمزی و کتاب «من زنده‌ام» نوشته «آباد» و دیگر آثار مانند کتاب «فرنگیس» و کتاب «دا» و... که توسط فرد علاقمند در ادبیات دفاع مقدس تحریر شده است مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین در بررسی آثار و اسناد در پیشینه تحقیق آثاری در قالب‌های مختلف مانند کتاب‌هایی که به قلم زنان رزمنده نوشته شده و کتاب‌هایی که توسط علاقمندان به رشته تحریر درآمده و مقالات، پایان‌نامه‌ها، مصاحبه‌ها، نرم‌افزارها و آثار ادبیات نمایشی مطلوب اعم از آثاری که در قالب نوشتاری بودن مانند نمایش‌نامه، رمان، داستان و تئاتر و دیگر آثار هنری مورد بررسی قرار گرفت بطور کلی آثار و اسناد مورد مطالعه برای ساماندهی تحقیق، با مراجعه به متن اصلی کتاب و مقالات و یا با نک اطلاعات نشریات کشور، **Noor Mags, Magiran** و دیگر پایگاه و بانک‌های اطلاعات علمی مانند **Scopus** و **ISSN** مراجعه و مورد بهره‌برداری قرار گرفت. بررسی تعداد ۷۰ مقاله مرتبط با حوزه ادبیات دفاع مقدس که ۳۰ مقاله مرتبط با نقش زنان که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم تبیین‌گر حضور زنان در قالب‌های مختلف نقش‌آفرین بوده است. نتیجه بسیاری از مقالات تأیید این مولفه مهم بود که، زنان با خدامحوری (ایمان) و مطیع اوامر الهی و جانشین‌های او بودن و با از خودگذشتگی و دگرخواهی؛ نه تنها از هویت و حرمت انسانی و آزادی برخوردار و از آن دفاع کردند، بلکه در عرصه‌های اجتماعی کنشگری فعال و همه‌جانبه‌نگر بوده و به تعالی وجود خود و جامعه نظر داشته است. تعداد ۳۰ جلد کتاب با ارتباط مستقیم به موضوع، از جمله آثار علمی ادبی بودند که، مورد بررسی قرار گرفت، بانک‌های اطلاعات در قالب، نرم‌افزار که مهمترین آنها، نرم‌افزار، زن و دفاع مقدس» بود و در دو نسخه توسط سازمان بسیج زنان آماده‌سازی شده است. همچنین، تعداد ۵ عنوان پایان‌نامه‌های از دانشکده‌های ادبیات و علوم انسانی و هنر، در ارتباط با موضوع بررسی گردید. نوآوری مقاله در نوآوری مقاله این است که در بسیاری از مقالات اگر چه قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است اگر چه قدرت نرم بانوان هم به شکل حاشیه‌ای در برخی از مقالات آورده شد؛ اما اثر علمی با عنوان، مقاله حاضر، یعنی، « بازنمای کاربرد قدرت نرم زنان در دوران هشت سال دفاع مقدس » مشاهده نگردید.

روش‌شناسی

روش مجموعه اقدامات و اعمال اصول و قوانینی است که برای تحقیق علمی انجام می‌گیرد روش به هر راهی گفته نمی‌شود و با بی‌نظمی و بی‌هدفی سخت در ستیز است بنابراین روش افزودن بر برداشتن طریقه خاص و منظم باید دارای غایت و هدفی باشد که بشر بتواند به وسیله‌ی آن به حقیقت دست پیدا کند از این رو اهداف از انتخاب روش، بهبود عملیات مربوط به تحقیق و تدقیق در مسائل و جریاناتی است که به گونه‌ای مربوط به تحقیق بود و اظهار نظر شایسته و داوری صحیح را در موارد تحقیق میسر می‌سازد (پویا، ۱۳۹۵: ۲) این تحقیق با روش توصیفی و تحلیل تاریخی ساماندهی شده است تحقیق توصیفی، شامل مجموعه

روش‌هایی است که هدف آنها توصیف شرایط یا پدیده‌های مورد بررسی است. تحقیق توصیفی یک روش تحقیق علمی است که بدون دخالت پژوهشگر در متغیرها صورت می‌گیرد. اجرای تحقیق توصیفی صرفاً برای شناخت بیشتر شرایط موجود یا یاری رساندن به فرایند تصمیم‌گیری باشد. بیشتر تحقیقات علوم رفتاری را در زمره تحقیق توصیفی به شمار آورد. بطور کلی انواع روش تحقیق از منظر نحوه گردآوری داده‌ها به دو دسته تحقیق آزمایشی و توصیفی (غیرآزمایشی) تقسیم می‌شوند. تحقیق توصیفی شامل وقایعی است که قبلاً اتفاق افتاده‌اند که ممکن است به وضعیت زمان حال ارتباط داده شوند. تحقیقات توصیفی هم جنبه کاربردی و هم جنبه بنیادی دارد. در بُعد کاربردی از نتایج این تحقیقات در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها و همچنین برنامه‌ریزی‌ها استفاده می‌شود. تحقیقات توصیفی در بُعد بنیادی به کشف حقایق و واقعیت‌های جهان خلقت می‌انجامد. در تحقیقات توصیفی محض پژوهشگر صرفاً به کشف و تصویرسازی ماهیت، ویژگی‌ها و وضعیت موجود موضوع و مسئله تحقیق می‌پردازد و در تحقیقات توصیفی - تحلیلی: پژوهشگر علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چگونگی بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن می‌پردازد. پژوهشگر برای تبیین و توجیه دلایل، نیاز به تکیه‌گاه استدلالی محکمی دارد. این تکیه‌گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره‌ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم می‌شود که معمولاً در فصل مربوط به سوابق و مباحث نظری تحقیق تدوین می‌گردند. پژوهشگر از نظر منطقی جزئیات مربوط به مسئله تحقیق خود را با گزاره‌های کلی مربوطه ارتباط می‌دهد و به نتیجه‌گیری می‌پردازد. نکته قابل توجه این است که هر کدام از تحقیقات مزبور در جای خود ارزش علمی دارد. از ویژگی‌های تحقیق توصیفی این است که پژوهشگر دخالتی در موقعیت، وضعیت و نقش متغیرها ندارد و آنها را دستکاری یا کنترل نمی‌کند و صرفاً آنچه را وجود دارد مطالعه کرده، به توصیف و تشریح آن می‌پردازد. (حبیبی، ۱۴۰۰: ۴). این تحقیق علاوه بر روش توصیفی از روش تاریخی نیز برای ساماندهی استفاده شده است. تحقیق تاریخی تلاش علمی است برای شناخت واقعیت‌های گذشته و یک از دشوارترین انواع پژوهش است این تحقیق وقایع مربوط به گذشته را مورد تعبیر و تفسیر و ارزیابی قرار می‌دهد. در این روش هدف این است که وقایع گذشته دقیق و درست شناسایی شوند تا وضع موجود بهتر درک گردد در روش‌های دیگر مانند توصیفی یا تجربی محقق می‌تواند نمونه مورد مطالعه را با میل خود انتخاب نماید، اما در تحقیق تاریخی مجبور است فقط اطلاعات و اسنادی را که از گذشته باقی مانده‌اند مورد بررسی قرار دهد. روش تحقیق تاریخی همانند دیگر روش‌های تحقیق مورد توجه و استفاده دانشمندان علوم انسانی و اجتماعی و ارتباطات است. کاربرد این روش، مستلزم کار علمی دقیق، سیستماتیک و جامع برای بررسی داده‌های تاریخی و داده‌هایی که مشاهدات آن توسط دیگران صورت گرفته است می‌باشد. در دهه اخیر محققان تاریخی بر تحلیل‌های تاریخی تأکید بیشتری دارند. داده‌های تحقیق تاریخی از منابع دست اول و دست دوم به دست می‌آید. «در منبع دست اول، گزارش دهنده واقعه خود شاهد و ناظر واقعه بوده است و در منبع دست دوم گزارش دهنده مشاهدات دیگران را گزارش کرده است. در تحقیق تاریخی منظور از محقق تاریخی، مورخ نیست چرا که کار مورخ گزارش وقایع تاریخی است، در حالی که محقق تاریخی به دنبال بازسازی عینی و سیستماتیک گذشته به منظور تبیین وقایع تاریخی از طریق

مراجعه به اسناد و بقایای تاریخی است.» (ساعی، ۱۳۸۷: ۱۶۷). جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر فرهنگ غنی اسلام و ایران، دارای منابع متعدد قدرت نرم است که می‌توان به فرهنگ، تاریخ، تمدن، زبان فارسی، مردم‌گرایی، مشارکت سیاسی و اجتماعی مردم و مواردی از این دست، (پیروسی و شیرخانی، ۱۳۹۸: ۱) اشاره نمود که، در دوران دفاع مقدس از این منابع بهره گرفته شده است. بر اساس منابع و اسناد دیداری و نوشتاری در قالب‌های مختلف، جهت ارتقای توانمندی در این دوران ۸ ساله زنان پیشرو برای تبدیل این منابع به قدرت نرم همت گماردند و به‌عنوان نیمی از افراد جامعه توانستند نقش مهمی در این مقطع حساس و سرنوشت ساز داشته باشند. مقاله حاضر از نوع کیفی چند روشی و از نظر استراتژی قیاسی و از نظر زمانی واکاوی ۸ سال دفاع مقدس است با عنایت به اینکه از سال ۱۳۵۹ تا ۶۸ آمار روشن و دقیقی از حضور زنان در دفاع مقدس بیان نگردیده و آمارها مختلف می‌باشد می‌توان گفت، جامعه پژوهش متشکل از زنان ایرانی تلاش‌گر و فعال در قالب‌های مختلف از حضور در دوران دفاع مقدس را شامل می‌شود. برای صورتبندی انواع نقش‌ها و کنش‌ها آنها، از آثار موجود اعم از کتاب، مقالات، طرح‌های پژوهشی، پایان‌نامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها، مصاحبه‌ها، خاطره‌نویسی، شعر، فیلم، تئاتر، نمایشنامه و آثاری که به بررسی وقایع و نقش زنان در دفاع مقدس پرداخته اند استفاده شده است و با روش مطالعات کتابخانه‌ای و ابزار اسنادی انجام گرفته است. لازم به ذکر این نکته است که؛ برخی از آثار علمی-پژوهشی توسط حاضرین و نقش آفرینان در این دوران مدون گردیده و برخی هم در قالب روایتگری و یا ادبی-هنری نگاشته شده است. پژوهش حاضر در نظر دارد به این سؤال پاسخ دهد که «کار بست قدرت نرم بانوان در دوران هشت سال دفاع مقدس چیست؟» پس از تعریف و تعیین شاخص‌های قدرت نرم، منابع و اسناد در این زمینه، شناسایی و جمع‌آوری شد. روش حاکم بر تحقیق، توصیفی-تاریخی استوار بوده و برای صورتبندی از مکتوبات و اسناد از منابع مختلف و مستند استفاده شده است. با بررسی متون منابع در نهایت ۳۰ عنوان کتاب و ۷۰ عنوان مقاله، که ۴۰ مورد آن، بدلیل مورد اعتبار نبودن برخی از منابع و یا نبود ارتباط مستقیم به موضوع کنار گذاشته شد و ۳۰ عنوان مقاله که متضمن و مرتبط با مفهوم قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی ایران و قدرت نرم زنان بود برای فیش برداری و ساماندهی مقاله انتخاب شد. در مرحله اول انواع نقش‌های زنان که موجب قواره گرفتن قدرت نرم زنان، در دوران دفاع مقدس براساس اسناد و متون تاریخی توصیف و ادامه، این نقش‌ها بعنوان عناصر قدرت نرم صورتبندی و در مرحله نهایی، ذیل پارادایم اسلامی کار بست قدرت نرم زنان در دفاع مقدس در قالب مدل محقق ساخته ارائه شده است.

یافته‌های تحقیق

این قسمت از تحقیق متشکل از چند عنوان ۱- چارچوب مفهومی - تحلیلی ۲- مبادی و مبانی نظری ۳- عناصر شتاب دهنده کار بست قدرت نرم ۴- صورتبندی نقش‌های شکل دهنده قدرت نرم زنان در دوران دفاع مقدس می‌باشد که در ادامه مورد بررسی قرار گرفته است.

۱- چارچوب مفهومی

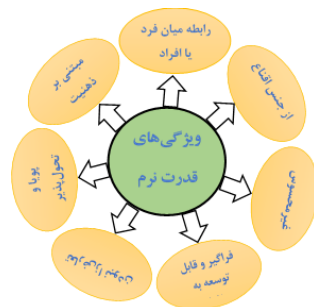
چارچوب مفهومی و وجود آن در هر پژوهش ضروریست و باید بخش مستقلی را به معرفی این مفهوم اختصاص داد. همچون دریچه ای است که محقق از آن منظر به پدیده مورد بررسی می نگرد. وجود کلمه چارچوب در این ترکیب برگرفته از همین واقعیت است. گویی محقق در ابتدای مطالعه خود، چارچوب مشخصی را انتخاب کرده و بر اساس آن به پدیده، مورد نظر می نگرد. با عنایت به اینکه این مقاله بر مفهوم قدرت نرم زنان در دوران دفاع مقدس مبتنی است در این مجال لازم است این مفهوم و ویژگی های آن بیان گردد تا کاربردی و کاربرد قدرت زنان که بخشی از قدرت ملی نظام اسلامی به شمار می رفته است در دوران مورد بحث در این چارچوب مورد بررسی قرار گیرد. بی تردید زمانی که کشوری توانایی اراده و ظرفیت لازم را در اختیار دارد، در پرتو آن می تواند اهداف و ارزش های حیاتی خود را حفظ توسعه و تعمیق بخشد در واقع آن کشور از قدرت ملی لازم برخوردار است چرا که، قدرت ملی « به مجموعه ای از توانایی های مادی و معنوی گفته می شود که در قلمرو یک واحد جغرافیایی سیاسی به نام کشور یا دولت وجود دارد ». (کاظمی، ۱۳۷۳: ۱۷۰) و در مواقع لازم برای حفظ کشور از آن بهره گرفته می شود. نکته قابل توجه این است که، منابع قدرت ملی همواره ثابت نیستند دگرگونی و تحولات مختلف در حوزه های سیاسی اقتصادی اجتماعی فرهنگی در هر دوره اهمیت و الویت های منابع و مؤلفه های قدرت ملی را تغییر می دهد. اگر زمانی پارادایم قدرت در واحد ملی بر محور تمرکز گرایی استوار بود اما اکنون بر مدار تکثر قرار گرفته است. به همین دلیل میان منابع قدرت ملی قدرت نرم در شرایط کنونی نقش برجسته ای را پیدا کرده است شکی نیست که جابه جایی مؤلفه های قدرت ملی باعث جابجایی واحدهای سیاسی در سلسله مراتب قدرت چه در سطح ملی و چه در سطح منطقه ای و بین المللی خواهد بود از این رو بهره گیری صحیح و مدبرانه از قدرت به ویژه قدرت نرم در یک واحد سیاسی به قدرت ملی و جایگاه آن واحد در سلسله مراتب قدرت جهت حفظ و افزایش ارزش و توان و قوام بیشتری می بخشد و مسئله اصلی در هر شرایطی، « مدیریت این قدرت است و عدم توجه به این موضوع و تأکید بر صرف قدرت سخت بی شک دستیابی به ارزش های ملی و بهره گیری از فرصت ها و دفع تهدید را با مشکل مواجه می سازد» (باقری، ۱۳۸۷: ۲۱۳). در دوران دفاع مقدس هم به واقع یکی از قدرت ها یی که توان ملی را در حفاظت از مرزهای کشور و ارزشها دینی توانست حفظ کند بهره گیری از قدرت نرم و خصوصاً قدرت نرم زنان در ایجاد انسجام مردم بوده است. قدرت نرم از منظرهای مختلف تعریف شده است و «جوزف نای» اولین کسی است که دسته بندی متفاوتی از قدرت را پس از پایان جنگ سرد، ارائه داد و با باور به تحول ایجاد شده در ماهیت قدرت، قدرت را به قدرت سخت و نرم تقسیم کرده است. از این رو قدرت نرم را در برابر قدرت سخت قرارداد است. از نظر نای، قدرت نرم شیوه ای جدید از اعمال قدرت در مقایسه با شیوه های سنتی است نای در کتاب خود تحت عنوان «قدرت نرم» آن را توانایی شکل تغییر شکل دادن ترجیحات و اولویت های دیگران دانسته. معنی ساده قدرت نرم، توانایی در دستیابی به آنچه در پی آن هستید بیان شده است هر فرد یا جامعه ای از طرق مختلف می تواند به خواسته های خود دست یابد، تهدید، پرداخت هزینه و ایجاد جذابیت که ایجاد جذبیت، همان قدرت نرم است. نای در بحث از قدرت نرم و می گوید: « قدرت نرم توجه خاصی به اشغال فضاهای ذهنی کشورهای دیگر از جمله از طریق ایجاد جاذبه در ذهن

و مشابه نیستند شکل‌گیری و اثرگذاری قدرت نرم نیاز به زمان دارد. منابع قدرت نرم با شکل دادن محیط برای سیاست‌ها غالباً به‌نحو غیرمستقیم عمل کرده و برخی مواقع سال‌ها طول می‌کشد تا نتایج مطلوب را به بار آورد. هفتمین ویژگی قدرت نرم این است که تعارض‌ها نیست درحالی‌که قدرت سخت تعارض‌ها را با روح و احساس انسان‌ها سروکار دارد و اعمال آن به‌گونه‌ای است که بازیگران مختلف می‌توانند بدون تولید تعارض به تولید ان همت گمارند. (باقری، ۱۳۸۷: ۲۱۷). بدلیل اینکه، قدرت نرم روح اعتقادات و فرهنگ مردم را مورد هدف قرار می‌دهد امروزه بسیار با اهمیت و کارساز است. قدرت متقاعد کردن نرم، همسان قدرت سخت مهم است و اگر دولتی بتواند قدرتش را در نگاه دیگران مشروع جلوه دهد برای رسیدن به خواسته‌هایش با مقاومت کمتری روبه‌رو خواهد شد اگر فرهنگ و ایدئولوژی جذاب باشد دیگران با رغبت بیشتری از آن تبعیت خواهند کرد (بابایی طلا تپه، ۱۳۸۷: ۸۲). آنچه از محتوای کلمات اندیشمندان در توضیح واژه ای نسبتاً جدید قدرت نرم برمی‌آید این است که قدرت نرم محصول و برآیند تصویرسازی مثبت ارائه چهره‌ای موجه از خود، کسب اعتبار در افکار عمومی داخلی و خارجی قدرت تأثیرگذاری غیرمستقیم توأم با رضایت بر دیگران، اراده دیگران را تابع اراده خویش ساختن و مؤلفه‌هایی از این سنخ است این قدرت معمولاً در مقابل قدرت نظامی و تسلیحاتی و در مواردی قدرت اقتصادی و به‌عبارتی قدرت سخت و خشن به‌کار می‌رود.

نمودار شماره ۱): ویژگی های قدرت نرم

۲- مبادی و ملاحظات نظری

با توجه به ماهیت و ویژگی‌های قدرت نرم منابع قدرت نرم را نیز متناسب با آن باید در فرهنگ و اجتماع و حوزه‌های رفتاری جستجو کرد بنابراین، اولین منبع قدرت نرم در حوزه داخلی درخصوص دوران دفاع مقدس را می‌توان، فرهنگ برشمرد که، عبارت از مجموعه‌ای از آداب رسوم اخلاقیات و اعتقادات و ارزش‌ها است که از طریق جامعه‌پذیری از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود» صاحب‌نظران فرهنگ را شامل سه لایه، لایه جهان‌بینی و لایه، ارزش‌ها و باورها و لایه سوم تجلی دو لایه فوق را عینیت می‌بخشد از این‌رو در تعریف فرهنگ گفته‌شده است فرهنگ عبارت است از باورها و ارزش‌هایی که از زیرساخت‌های فکری و جهان‌بینی انسان‌ها نشأت می‌گیرد و در عرصه مختلف حیات و زیست فردی و اجتماعی زندگی متجلی می‌شود (نائینی ۱۳۸۵: ۷۸). دومین عاملی که به‌عنوان منبع قدرت نرم می‌توان در بحث دفاع مقدس از آن نام برد، دین و ایدئولوژی است دین و مذهب به‌مثابه یکی از مهم‌ترین کانون‌های ساطع‌کننده ارزش‌ها و باورها از مراجع بینش‌دهنده تلقی می‌گردد یکی از کارکردهای اصلی دین و مذهب

انگیزه آفرینی و تقویت ایمان و باور به هدف است علاوه بر این دین و مذهب ضمن جهت‌دهی به بینش‌ها و رفتارها و باورهای عمیق در وجود افراد مانند یک سیستم تولید و بازتولید این عناصر را انجام می‌دهد.

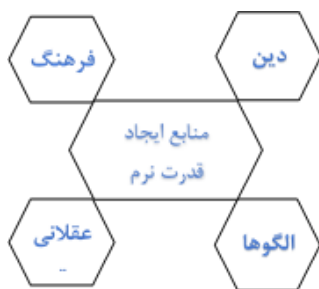
همانگونه که «نظریه سیستمی مبتنی بر این تفکر است که باید سازمان را به‌منزله یک کل نظام‌یافته در نظر گرفت سیستم نیز مجموعه‌ای از اجزاء به‌هم پیوسته است که برای کسب هدف مشترک فعالیت می‌کنند. تحلیل هر پدیده در نظریه سیستمی با توجه به عناصر اصلی آن (داده‌ها، فراگرد، یا پروسه، باز داده‌ها یا خروجی‌ها) انجام پذیرد. (رضایان، ۱۳۸۵: ۶۲) از طریق داده‌ها و باز داده‌ها است که تبادل میان نظام و محیط آن می‌شود. بر این اساس خروجی سیستم «قدرت نرم» است و برای این نظام قدرت نرم اهمیت حیاتی دارد. زنان در طول تاریخ اسلام در دفاع از ارزشها در بهره‌گیری از قدرت نرم دین و ارزشها آن و فرهنگ زیست بوم خود اغلب عنصری پیشرو و تاثیر گذار در نظام یا سیستم اسلامی بوده‌اند. مروری کوتاه بر این آغازکنشگری و عاملیت زنان از دوران صدر اسلام تا دوران دفاع مقدس طی ۸ سال مبانی نظری و مبادی این مقاله خواهد بود تا فهم کردن، چگونگی کاربرد قدرت نرم زنان در این دوران را، عینیت بخشند. سومین، عامل منبع قدرت نرم، الگو‌هایی با قابلیت الگو برداری است. مشارکت و حضور زنان در صدر اسلام در مقابله با دشمن الگویی بود برای مشارکت جستن زنان در دوران دفاع مقدس. زنان در ایران اسلامی، در این دوران با الگوگیری از فاطمه زهرا و زینب کبری سلام الله علیهما توانسته بودند پیش‌تاز در نقش آفرینی در این دوران باشند. اما دیگر زنانی که در این دوران توانسته بودند در کنار پیامبر اکرم (ص) و در صدر اسلام در پشتیبانی از رزمندگان نقش آفرینی کنند مانند «نسیبه» دختر کعب انصاری که در جنگ احد توانست نقش آفرینی کند و آبرسانی به رزمندگان را بر عهده داشت و حتی در قتال با دشمنان نیز مجروح شده بود (العلمی الحائری، ۱۴۰۷: ۱۲). «ام عطیه» که از زنان انصاری بود و مداوای مجروحان را می‌کرد. «ام ایبه» جزء شش نفر زنانی بود که به معالجه مجروحان در جبهه‌ها می‌پرداخت و «ام ایمن»، زینت بخش تاریخ‌های جنگ اسلام است که زنی بسیار شریف بوده است. «حمه»، دختر جحش، از زنان بسیار صبور و مقاومی بود که با کمال رشادت و شهامت به مداوای مجروحان می‌پرداخت و «ام زیاد» به سرپرستی عده‌ای از زنان در جنگ خیبر حضور داشت. «امیه» دختر قیس از جمله زنانی بود که پس از هجرت به مدینه مسلمان شده بود و در جنگ خیبر در پشتیبانی رزمندگان نقش آفرینی می‌کرد و «لیلا یا غفاریه» شیرزنی بود که در خدمت رسول اکرم در جنگ‌ها شرکت می‌کرد و به پرستاری و یاری مجروحان مشغول بود و «ام سلیم» از جمله زنانی بود که در جمع تشنگان آب می‌داد و مجروحان را درمان می‌کرد. «معاذه غفاریه» به تعبیر کتاب «اعلام النساء» از جمله زنانی بود که با پیامبر (ص) در بسیاری از جنگ‌ها شرکت داشت و از جمله زنان دانشمند به حساب می‌آمد و «ام سنان اسلمیه» و «ربیع» دختر «معوذ» می‌گوید با رسول خدا عازم نبرد می‌شدیم و شهدا را به مدینه انتقال می‌دادیم و مجروحان را در جنگ‌ها در کنار پیامبر درمان می‌کردم. «ام سلیط»، از زنان انصاری است که در جنگ‌های مختلف شرکت داشت و در جنگ احد به تعمیر وسایل و تجهیزات لشکریان اسلام می‌پرداخت. «انیس» با کسب اجازه از محضر پیامبر اسلام فرزند شهیدش را در جبهه احد به مدینه حمل کرد و در آنجا به خاک سپرد. «سمیرا» دختر قیس به همراه پیامبر در احد بود و با او در پشتیبانی از جنگ‌ها همراهی

می‌کرد. (کریمی، ۱۳۸۵: ۳۹-۳۶). بی شک برای این بانوان، حضرت زینب کبری دختر فاطمه زهرا و علی علیه السلام نامدارترین شخصیت‌های عالم اسلام شخصیتی، الگو و تاریخ ساز است که عامل شجاعت و پیشرو در مسیر دفاع از اسلام است. او صاحب چنان فضایل و کمالات و خصال فوق‌العاده‌ای است که در تاریخ کم‌تر نظیر او را می‌توان یافت که همانند او بانویی عظیم‌الشان ضمناً در شجاعت و فداکاری و مبارز علیه ظلم و شخصیتی خردمندی باشد. اواز نادره‌های روزگار است و هنگامی که برادر بزرگوارش حسین بن علی برای جهاد در راه حق فداکاری جان خود و یارانش عازم کربلا شد همه‌جا یار و معاون و مدافع و مشاور او بود و از یک طرف سرپرست خیمه‌های حسین و زنان و کودکان و امام بیمار بود و از طرف جویای احوال شهدای میدان و خانوادهای آنان، این بانوی مقدس حتی در موقع ظهر عاشورا که فاجعه به نهایت شدت رسید؛ بالای تل مشرف به لشکر دشمن رفت و عمر بن سعد و سپاهیان را سرزنش کرد و سخنرانی‌های تاریخی آن حضرت در کوفه و شام چنان مؤثر و تکان‌دهنده بود که حکومت بیداد بنی‌امیه را به لرزه درآورد و سرانجام سبب شد که با بیدار کردن مردم انتقام خون حسین بن علی و یارانش گرفته شود و بساط بنی‌امیه از صفحه‌ی روزگار برافتاد. (کریمی، ۱۳۸۵: ۲۷). نقش آفرینی ایشان در مراحل مختلف نشانگر قدرت نرم فرهنگ اسلامی است. بر اساس آیه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُّوا لَكُمْ.....» که خداوند می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» بود. قرآن صریحاً، یعنی بدون تأویل، دستور داده «أَعِدُّوا لَهُمْ»، در مقابل دشمنان آماده‌سازی کنید؛ «مَا اسْتَطَعْتُمْ»، هر چه می‌توانید. ببینید، این دستور و امر صریح قرآن است... این کار اعتماد به نفس زنان در دفاع مقدس را ما را ارتقا داد، سطح توانایی‌های آنها را بالا برد، «ما می‌توانیم» را در عمل زنان نشان دادند و در ذهنها دیگران و خصوصاً خانواده‌ها تقویت کردند. دشمن هم وقتی که این را مشاهده کرد؛ بعد از ۸ سال مجبور به تسلیم و عقب نشینی و پذیرش شکست شد. در همین آیه هم دارد: «تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُّوا لَكُمْ»؛ شما آماده‌سازی‌تان را زیاد کنید تا دشمن احساس کند که شما آماده‌اید. قوه، شامل همه‌ی اینها است؛ قوه فقط تفنگ و سلاح و مانند اینها نیست؛ قوه اعم است از قوه‌ی مادی و معنوی و اعم از قدرت سخت و قدرت نرم است. «أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ»؛ هر چه می‌توانید قوه و قدرت را را زیاد کنید. بی شک زنان در این دوران با عقلانیت بعنوان چهارمین عامل موتور محرک قدرت نرم را بکار گرفته و بر مبنای آیه مبارکه به نقش آفرینی پرداختند. کنشگری و عاملیت زنان در نبرد مستقیم و غیر مستقیم با بهره‌گیری از مبانی توحیدی در انجام عمل صالح در مسیر قرب الهی و رسیدن به حیات طیبه در ظرف دوران دفاع مقدس بر اساس آیه مبارکه «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاتًا طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» نشان از کاربست قدرت نرم در این مرحله حساس و سرنوشت ساز از تاریخ نظام اسلامی است و زنان خود سازی را مقدمه مسیر جامعه سازی و تمدن سازی فرض کرده و قدمی تاریخ ساز را رقم زده است. زنان در این مرحله علاوه بر حضور مستقیم خصوصاً در بهره‌گیری از قدرت نرم خود، خانواده، جامعه و اجتماعات مردمی و ظرفیت‌های فرهنگی و دینی عنصری بی‌بدیل در دوران دفاع مقدس شدند؛ تا آنجا که امام خمینی می‌فرماید: «اگر به کشور ما، کشور اسلامی ما هجوم بکنند و بخواهند تعدی بکنند، تجاوز بکنند، بر همه افراد مملکت، بر همه افراد کشور، چه زن و چه

مرد، کوچک و بزرگ، اینجا دیگر شرطی نیست، بر همه واجب است که دفاع بکنند. لهذا حال دفاع فرق دارد با حال جهاد، حال دفاع شرطی ندارد.» (صحیفه نور، ۱۳۵۹، ج ۱۲: ۴۴). زنان با باور به عمل صالح بودن دفاع همه جانبه با تمام قدرت سخت و نرم در مقابل دشمن بعثی و لزوم و وجوب آماده سازی با قوت در صد نقش آفرینی مبتنی بر قدرت نرم اسلام و فرهنگ غنی ایران زمین برای ارتقای قدرت ملی شدند. در تعبیر امام خمینی که فرمودند: « شما بانوان در پشت جبهه آن فعالیت را می کنید که آن سلحشوران در جبهه ها » (صحیفه نور، ۱۳۷۰، ج ۱۷: ۲۱۱) و « ما باید قدر این نعمت را بدانیم و اقتدا کنیم به این زنها و بانوان و بچه های پشت جبهه و آنهایی که خود در شهرهای مخروبه و نیمه مخروبه حاضرند. ماها باید از اینها اخلاق اسلامی و ایمان و توجه به خدا را یاد بگیریم.» (صحیفه نور، ۱۳۷۰، ج ۱۴: ۳۳)، زنان در این دوران معلم ثانی (بیانات، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶) شدند و پیام آور وحدت و انسجام در مقابل دشمن. در دفاع مقدس بی شک زنان توانستند در چارچوب بهره گیری از منابع قدرت نرم یعنی فرهنگ، دین و یا ایدئولوژی، الگوها و عقلانیت در کنار قدرت سخت رزمندگان نقش آفرینی کنند.

نمودار شماره ۲) منابع ایجاد قدرت نرم زنان در دوران دفاع مقدس

۳. عناصر شتاب دهنده کاربست قدرت نرم

دوران ۸ سال دفاع مقدس مکمل و استمرار بخش معنویت انقلاب اسلامی و اوج تجلی فضیلت های دینی و کرامت های والای انسانی است. در این دوران جوهره معنوی دریای انسان ها در این عرصه نمایان و برجسته ترین معیارها و شاخصه های ارزش های متعالی اسلامی با قلم معنوی رزمندگان شجاع ایران، زنان و جوانان این مرز و بوم ظرف ارزشمند و پر برکت هشت سال دفاع مقدس، به تصویر کشیده شد. علاوه بر رزم و رویارویی با دشمن در صحنه نبرد عناصری در اثنا توانستند در فرآیند تولید قدرت نرم زنان در دوران دفاع مقدس بعنوان عناصر شتاب دهنده عمل کنند. در واقع می توان گفت که این عناصر بعنوان عامل واسطه؛ قدرت نرم بالقوه زنان را؛ به قدرت نرم بالفعل تبدیل و جاری و ساری نمودند. در شرایط بحران و جنگ هوشیاری و بهینه بهره گرفتن از فرصت ها یکی از ابزار های مهم پیروزی بشمار می آید و از جمله عناصر مهم شتاب بخش در دوران دفاع مقدس برای فعال سازی توان بالقوه بانوان؛ اندیشه و رهنمودهای امام خمینی در ضرورت حضور زنان بود. دومین عامل روند سیاست گذاری عمومی کشور و دیگر عواملی مانند شکل گیری بخش خواهران بسیج و استفاده از ظرفیت مساجد بوده است که در ادامه خواهد آمد.

رهنمود های امام خمینی بعنوان رهبر انقلاب اسلامی: بدون تردید از مهمترین عناصر موثر در دوران دفاع مقدس، قدرت بی نظیر امام خمینی در هدایت و رهبری عواطف و اعتقادات بود که مردم باعث شد که سیل خروشان عاشقان در قالب کاروان مردمی و داوطلب به سوی جبهه ها و آزادسازی سرزمین ایران عزیز در اشغال با شعار پرشعور «ما همه سرباز تویم خمینی، گوش به فرمان تویم خمینی» رهسپار شوند. موجی از عشق و پیروی محض از رهبری بود که زنان و مردان ایران زمین یکپارچه آن را باور داشتند و امام خمینی را سکاندار کشتی حامل رزمندگان و شهدا می دانستند. زنان انقلابی ایران نیز در جریان دفاع مقدس و تهدید نظام اسلامی عزم راسخ خود را در دفاع از ارزشها نشان دادند و ضمن توجه به بیانات ایشان، پیشگام در جهت ترویج آرا و اندیشه های امام خمینی و ایجاد وحدت بین آحاد جامعه تلاش کردند و زمانی که فرمان امام (ره) را در مورد پشتیبانی در پشت جبهه ها را شنیدند، سراپا گوش به فرمان ایشان در صحنه حضور یافتند و عزیزانشان را ترغیب به حضور در جبهه ها کردند و خود نیز در پشت جبهه ها پشتیبانی و کمک رسانی نقش آفرین شدند.

- سیاست گذاری عمومی و کارایی آن: در تعریف سیاست گذاری آمده است: «وجود یک فرایند یا مجموعه ای از فعالیت ها و تصمیم های دولتی که با هدف حل یک مسأله ای عمومی طراحی شده اند، سیاست گذاری عمومی نامیده می شود (ملک محمدی، ۱۳۸۳: ۱۷). بنابر این تعریف، سیاست گذاری عمومی در دوران دفاع مقدس تصمیماتی بود که جمهوری اسلامی گرفت که در مقابله با دشمن متجاوز انجام دهد و یا کنار بگذارد و از جمله تصمیمات ایجابی زمینه سازی هر چه بیشتر حضور زنان در تداوم حضور موثر زنان در شکل گیری، پیروزی و تداوم انقلاب بود. در این روند ظرفیت سازی برای حضور بانوان (تبلیغات توسط صدا و سیما، نهاد سازی، ارزش گذاری حضور در دفاع از کشور و سرزمین و...) عامل شتاب بخش حضور حداکثری بانوان گردید. از سوی دیگر بر اساس باور مندی زنان به انجام تکلیف ملی و دینی موجب نقش آفرینی با استفاده از قدرت نرم در عرصه های مختلف مورد نیاز کشور گردید.

- مسجد: از مسجد در دوران دفاع مقدس بعنوان مرکزیت انجام فعالیت های مردمی با محوریت زنان می توان نام برد. در سیره پیامبر (ص) در صدر اسلام از این مکان مقدس علاوه بر کارکرد اصلی خود یعنی اقامه نماز مسلمانان توانستند آن را بعنوان، محلی برای انجام فعالیت های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی اسلامی مورد استفاده قرار دهند از شواهد اینگونه بر می آید که، در طول تاریخ همواره این وجه از مسجد کم رنگ بوده است تا اینکه در دوران معاصر به دلیل توجه امام خمینی (ره) به اهمیت و جایگاه مسجد در دین اسلام نقش مسجد در جنبه های مختلف جامعه برجسته تر شد که نمود این موضوع را می توان در هشت سال دفاع مقدس مشاهده کرد. مساجد در دوران دفاع مقدس از جمله مراکز مهم اعلام اقلام مورد نیاز جبهه ها و نیز محل جمع آوری کمک های، اطلاع رسانی نیازها به مردم ارسال آن به جبهه ها، آموزش نظامی، اعزام نیروها و از همه مهمتر ایجاد انگیزه برای حرکت های مردمی بودند. صرف نظر از ارزش مادی کمک های مردمی که در خور توجه است، حضور معنوی آحاد مختلف مردم در امر کمک رسانی به جبهه ها شگفت آور بود و دهها مورد دیگر، که شگفت انگیزترین جلوه های ایثار و حماسه این ملت در تاریخ دفاع

مقدس است. حاصل اینکه مکان مسجد بدلیل تقدس مکانی و باور های مذهبی مردم نقش بسیار بی بدیل در سرعت بخشی به کاربردی کردن قدرت نرم زنان بوده است. از آن مهم تر، هنگامی که دشمن یعنی از نبرد رو یا رو با رزمندگان اسلام در جبهه ها درمانده می شد و ددمشانه مناطق مسکونی، آموزشی و مراکز درمانی را مورد حملات شدید هوایی و موشکی خود قرار می داد، مردم سراسیمه برای کمک رسانی به مساجد مراجعه می کردند. بدون شک نقش تدارکاتی و پشتیبانی در جنگ یکی از عوامل مهم در موفقیت عملیات نظامی است و زنان به دلیل باور به مقدس و امن بودن مسجد از ظرفیت مسجد و حسینیه ها بعنوان مکان تهیه مایحتاج و ضروریات رزمندگان استفاده کردند (سلیمی، ۱۳۹۶: ۹۳). این حرکت های خدا پسندانه و ایثارگرانه مردم، موجب دلگرمی رزمندگان و فرماندهان و مسؤولان کشور می شد. علاوه بر این بهره گیری از مساجد در دوران دفاع مقدس نقش مهمی در نشر ارزش های دفاع مقدس و انتقال پیام شهیدان پیدا کردند. برگزاری مراسم سالگرد شهدا، برپایی نمایشگاه ها، تهیه روزنامه های دیواری و تبلیغات عمومی، از جمله فعالیت های مساجد پس از دفاع مقدس محسوب می شود.

- شکل گیری بخش خواهران بسیج: تشکیل «بسیج خواهران» در دوران دفاع مقدس موجب انسجام بخشی و کار تشکیلاتی و نظامند را سبب گردید. با اذعان به اینکه، فرهنگ ایرانی - اسلامی به دلیل محتوایی و تعلق تاریخی و تمدنی اسلام از منابع و جلوه های مهم و برجسته در بازتولید قدرت نرم در دوران دفاع مقدس به شمار می آید و ژرفای درونی فرهنگ اسلامی که در گذر تاریخی خود به تولید قدرت نرم پرداخته است توانسته گهواره ای از تمدن را در طی قرن های نخستین تا این عصر درخشش اسلام مدیریت کند؛ زنان در دوران دفاع مقدس توانسته اند با هماهنگی بین این دو فرهنگ قدرت نرم بی بدیلی را در ابتدای جنگ نابرابر دشمن یعنی برای مقابله با دشمن شکل دهند اما بعد از تشکیل بسیج و شکل گیری بخش خواهران آن، بر اساس اسناد، سازماندهی منظم و ساختارمند از قدرت نرم اسلام و فرهنگ غنی این سرزمین از مرز و بوم خود دفاع مقدسی بی بدیل را رقم بزنند. فرمایش امام خمینی (ره) در خصوص بسیج این است که اگر کشوری نوای دل نشین تفکر بسیجی طنین اندازد چشم طمع دشمنان و جهان خواران از آن دور خواهد گردید والا هر لحظه باید منتظر حادثه بود. (امام خمینی، ۱۳۶۷: ۱۹۴). تلاش و هویت یابی زنان در مدیریت قدرتمند این دوران، براساس نگاه سیستمی قابل تحلیل است تا آنجا که با بهره گیری از تمام ظرفیت های مختلف قشری، قومیتی و فرهنگی و دینی توانسته تمام اجزاء جامعه و عناصر جامعه را برای مقابله با دشمن به طور منسجم شکل دهد و نظامد مورد بهره برداری قرار دهد.

نمودار شماره ۳) عناصر شتاب دهنده کار بست قدرت نرم

۴- صورتبندی نقش‌های شکل دهنده قدرت نرم زنان در دوران دفاع مقدس

هر بار که رد پای دفاع از ارزش‌های دینی ملی و انسانی به میان می‌آید همه اعم از زن و مرد پیر و جوان رو به جانب میدان کارزار نهاد و ده و به مقابله برمی‌خیزند و هر فردی به سهم خود دین خود را ادا می‌کنند اما به‌طور معمول آنچه که در تاریخ ثبت می‌شود شرح دلاوری‌ها و جانبازی‌ها ای است که در خطوط مقدم جبهه‌ها توسط مردم انجام شده است در طول تاریخ تعداد زنان مبارز و مدافع از کشور بسیار کم‌تر از مردان مبارز بوده است ولی، نکته مهم این است که در هنگام بروز جنگ و دفاع یک ملت در برابر حمله دشمن تنها اعزام مردان به صحنه ضامن پیروزی کشور نخواهد بود بلکه حمایت و پشتیبانی از نیرو و تحرک و تشویق مردان به حضور مداوم در جبهه‌ها مراقبت کودکان پرستاری از مجروحان و مداوای زخمی‌ها قبول مسئولیت زندگی در نبود مردم و آزادسازی ایشان برای شرکت جبهه‌ها حفظ سنگرهای پشت جبهه و تشکیل و توسعه نهضت‌های مقاومت محلی در موارد اضطراری تأثیر مستقیمی بر روحیه رزمندگان و حتی سرنوشت جنگ خواهد داشت زنان در طول تاریخ هشت ساله دفاع مقدس در انجام رسالت و وظیفه سنگین فوق‌هیچ‌گاه سستی و کوتاهی نداشته‌اند « کارکرد زنان در جنگ و دفاع و برقراری امنیت به اموراتی مانند تحریک و تشویق مردم جهت حضور در نبرد، پرستاری، حفظ سنگرهای پشت جبهه و مقاومت ملی ختم نمی‌شود بلکه زنان نیز همانند مردان در میادین نبرد در دوران دفاع مقدس حضور یافته و از خود اسطوره‌های مقاومت و شجاعت ساخته‌اند ». (سازمان بسیج زنان، ۱۳۸۱: ۱۵). در اسلام برای فعالیت زنان سه عرصه معین شده است عرصه اول عرصه تکامل و رشد معنوی خود زن است، عرصه دوم عرصه فعالیت‌های اجتماعی است اعم از فعالیت (اقتصادی سیاسی اجتماعی) به معنای خاص فعالیت علمی درس خواندن، درس گفتن، تلاش کردند در راه به خدا مجاهدت کردن و در همه میدان‌های زندگی و در صحنه جامعه هم بین زن و مرد در اجازه‌ی فعالیت‌های متنوع در همه میدان‌ها از نظر اسلام هیچ تفاوتی نیست. عرصه سوم بسیار مهم است نقش زن در خانواده است. از جمله وظایفی که برعهده‌ی زنان در داخل خانه و خانواده از مسأله‌ی تربیت فرزند است .. زن مسلمان وظایفی دارد و آن همان رکنیت اساسی خانواده و تربیت فرزندان و هدایت و تقویت روحی شوهر است. (بیانات، ۲۰/۱۲/ ۱۳۷۵). در دوران دفاع مقدس زنان به نقش آفرینی و عینیت بخشی قدرت نرم اسلام در هر سه عرصه پرداختند و ظرفیتهایی بی‌بدیل را در مسیر تمدن و تاریخ اسلام در عصر معاصر خلق کردند که الگوی این نسل در داخل و خارج از کشور و آیندگان شدند. در این قسمت به بررسی اعم نقش‌های زنان که منبع تولید قدرت نرم در دوران دفاع مقدس بودند در سه عرصه انسانی (فردی)، خانواده و اجتماعی پرداخته می‌شود.

۱/۴- عرصه انسانی (فردی)

- خودسازی و صیانت زنان از شخصیت عالی انسانی: مهمترین مرحله رشد و تعالی انسان و به تبع واجد شدن بر تغییر و تحول در جامعه تحول در خویشستن است و آنچه که ادراکات و تمایلات زندگی معمولی اقتضا می‌کند این است که یک خود طبیعی صیانت ذات انسان را به دست می‌گیرد و عوامل لذت را جلب و عوامل ضرر را دفع می‌کند. انسان اگر نتواند از این فراتر برود

-اگرچه زیباترین ظاهر را هم داشته باشد- نمی‌تواند از این خود طبیعی گام فراتر نهد و استعدادهای «من عالی» را به ثمر برساند و به همین جهت است که همه ادیان الهی برای انتقال از خود طبیعی به «من عالی» انسانی توصیه اکید دارند در کلام امیرمؤمنان علی (ع) این آمده است «ای بندگان خدا قطعاً از محبوب‌ترین بندگان خداوندی در نزد او بنده ای است که، او را در ساختن شخصیتش یاری فرماید». «اساسی‌ترین عامل انتقال انسان از «خود طبیعی» به «من عالی انسانی» قرار گرفتن در جاذبه‌های کمال مطلق یعنی خداوند متعال است» (ویلیم و جعفری، ۶، ۱۳۸:۲۲۲). زنان در دوران دفاع مقدس با عبور از خود دانی و با نگاه توحیدی افق رضای الهی را هدف گرفتند؛ زیرا هر امتیازی که در این دنیا به‌عنوان هدف حیات تلقی شود پایین‌تر از من عالی‌ست و ارزش هدف قرار گرفتن ندارد و این حقیقتی است که کسانی که بهره‌ای از شخصیت یا «من عالی» دارند درک می‌کنند که وصول به هر هدف مادی و دنیوی برای انسان جذاب و محرک است و موقعی که انسان به آن هدف دست یافت قطعی است که شخصیت به همان هدف، به‌عنوان هدف مطلق قناعت نخواهد کرد و حرکت تکاملی خود ادامه خواهد داد تا آنگاه که در جاذبه کمال مطلق قرار می‌گیرد این کمال مطلق خداست که در حیطه‌ی من، نمی‌گنجد و هیچ شخصیت قدرتمندی نتوانسته است خدمت‌گزار حقیقی برای انسان‌ها باشد مگر این‌که به این درجه عالی در مسیر خیر و ولایت خداوندی نظر کرده باشد. در آغازین روزهای دفاع مقدس زنان با اعلام آمادگی حرکت در مسیر هدف حفظ شخصیت انسانی و حریم آزادی خود و سرزمین و وطن به‌عنوان یک عمل صالح توانستند با تحول در خود که از خسران نجات یابند و مصداق آیه «والعصر، ان الانسان لفی خسر الا الذین امنوا و عمل الصالحات» شوند طریق عبور از خود دانی آغاز کردند و نگاه به اهداف الهی در مقابل ۸ سال جنگ دشمن هم خود صبر پیشه کردند و از خود گذشتگی را در وجود خودشان تبلور بخشیدند تا بتوانند تحقق بخش نقش آفرینی عرصه ایثار و فداکاری شوند و و هم با قدرت نرم ایمان، خانواده و جامعه را در این مسیر هدایت کردند.

- هویت مستقل زنان در تشویق و بسیج رزمندگان برای حضور در نبرد: در بیان امام‌خمینی زنان مربی جامعه انسانی هستند و همچو موجوداتی توانمندی هستند که می‌تواند یک قدرت لایزال و یک قدرت شیطانی را بشکند. در بیان ایشان کشور پیروزی در مقابل دشمن بعثی را قبل از این‌که از مردها داشته باشید از بانوان دارد چرا که، بانوان اسباب این شدند که مردها هم جرأت و شجاعت پیدا کند در رفتن به جبهه‌ها و مبارزه با دشمن. در هیچ عصری چنین مقاومتی از مردان ثبت نشده است مقاومت و فداکاری این زنان بزرگ در جنگ تحمیلی آن قدر اعجاب‌انگیز است که قلم و بیان از ذکر آن عاجز است. زنان در انجام وظیفه دفاع، هویتی را واجد شدن که در حین استقلال در نقش آفرینی در عرصه غیر مستقیم نبرد، توان و قدرت نرم تأثیری گذاربر همسران داشتند. نقش زنان در اعزام سراسری رزمندگان از دو زاویه قابل بررسی است. اول زن مسلمان به‌دور از برخوردهای عاطفی و با امداد از روح تقوا و ایثار سعی کردند سهم و نقش پیشتازی را در گذشت در راه خدا از آن خود سازند. دوم با نگاه به سیمای روشن نظام اسلامی در حرکت به سوی نقطه‌های کمال انسانی مشوق و ترغیب‌کنندگان فرزند، همسر، پدر و برادر خویش در حرکت به جبهه‌ها را اعمال کردند علاوه بر اینکه، هم‌پیمان جهت حضور مداوم همسران در جبهه نبرد شدند. همسر شهید

«محمدحسین کسایی» می‌گوید: «چه بسیار زنانی که آگاهانه زندگی مشترک را شروع کند و با همسران خود پیمان بستند که پشتیبان انقلاب و اسلام باشد این تصمیم سبب حضور مداوم رزمنده در جبهه می‌گردید در تیرماه سال شصت با شهید ازدواج نمودم و باهم تصمیم گرفتیم که پشتیبان امام و ولایت فقیه باشیم و پشت سر امام حرکت کنیم. بعد از شروع جنگ در اولین اعزامشان از بنده سوال کرد که چه احساسی دارم آیا ناراحت هستم؟ گفتم، بله از نظر عاطفی ناراحت هستم ولی ما باهم پیمان بستیم که پشتیبان امام و انقلاب باشیم.. او به من گفت، اگر به لطف خداوند شهادت را شامل ما نیز کرد و در ردیف شهدا قرار گرفتیم این کارها را که می‌گویم انجام بده به او گفتم...همیشه توصیه‌اش این بود که در شهادتش صبور باشیم مثل حضرت زینب من هم زینب‌گونه پیام‌رسان خون شهدا هستم (ره یافتگان، ۱۳۸۸، ۳۵۸). این روحیه نشان از هویت مستقل و روحیه انسانی و ایثارگرانه زنان در دفاع مقدس بوده است.

- نگرشها و ارزشهای زنان در الگو‌گیری و الگو‌سازی: در نظام اسلامی ارزش احساس وظیفه و تکلیف که با عظمت‌ترین شریف‌ترین احساسات آدمیان است و در تطبیق با زندگی سکولاریستی که انسانها همچون دندانه‌های ناآگاه ماشین فقط بر اساس منافع دنیوی عمل می‌کنند. تعریف و تفاوت فاحشی از زندگی را می‌توانیم شاهد باشیم. در این میان الگوها نقش اساسی در شناخت، ایجاد انگیزه و رفتار انسانها دارند. با تحول شکل گرفته در جریان شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی شناخت همگان و خصوصاً بانوان از زندگی بر اساس مبانی اندیشه قرآنی جهت وسبک زندگی خود را بسوی حیات طیبه سوق پیدا کرد و با آرمان‌های انقلاب اسلامی به منزله عقربه جهت یاب تنظیم گردید. باید اذعان کنیم که «در انقلاب اسلامی و در دفاع مقدس، زنانی ظهور کردند که می‌توانند تعریف زن و حضور او در ساحت رشد و تهذیب خویش، و در ساحت حفظ خانگی سالم و خانواده‌ی متعادل، و در ساحت ولایت اجتماعی و جهاد امر به معروف و نهی از منکر، و جهاد اجتماعی را جهانی کنند و بن‌بست‌های بزرگ را در هم بشکنند. شیرزنان انقلاب و دفاع مقدس نشان دادند که الگوی سوم، «زن نه شرقی، نه غربی» است. زن مسلمان ایرانی تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان گشود و ثابت کرد که می‌توان زن بود، عفیف بود، محجبه و شریف بود و در عین حال، در متن و مرکز بود..» (بیانات، پیام به کنگره‌ی هفت هزار زن شهید کشور: ۱۳۹۱/۱۲/۱۶). این تحول در روحیه زنان با الگو‌گیری از آفتاب درخشان و دلاور بانوان اسلام مانند، خدیجه‌ی کبری و فاطمه‌ی زهرا و زینب کبری علیهم السلام است که زنان از صدر اسلام تاکنون میسر گردیده است و از سوی دیگر در دفاع مقدس زنان با ایثار، فداکاری، پیشرو بودن در عمل صالح در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی، چنان خوش درخشیدند که قابلیت یافتند الگو شوند برای نسل حاضر و آیندگان. این توان و قدرت نرم حاصل نگرش مبتنی بر قرآن و آیات نورانی آن است که انسان را هم در مقابل خدا و هم در مقابل خلق خدا مسئول می‌داند تا حرکت در مسیر تحقق ارزشها را بعنوان وظیفه و تکلیف مد نظر قرار دهد و زنان در دوران دفاع مقدس در نگاه عام و خاص اینگونه تداوم بخش حیات و زیست مومنانه شدند.

- بهره گیری از عقلانیت برای استقامت در مقابل با دشمن : زنان به‌عنوان بخشی از جمعیت کشور سهم مهم و مؤثری را در زمینه تولید قدرت نرم برای استقامت در مقابل داشته‌اند. زنان در ۸ سال دوران دفاع مقدس همچون کوهی استوار مصیبت از دست رفتگان خود را تحمل می‌کردند و روحیه مقاومت را در دیگران تقویت می‌کردند و این رفتار علاوه بر انجام تکلیف، حاکی از تدبیر و رفتاری عقلانی در مقابل دشمن و تشخیص، لزوم دفاع صبورانه در مقابل درد ها و آسیب های جسمی برای عزیزان(همسران و فرزندان) و مشکلات روحی حاصل از آن است . از جمله روشنگری های امام خمینی در این مورد این است که، فرمودند : « مقاومت و فداکاری این زنان بزرگ در جنگ تحمیلی آنقدر اعجازانگیز است که قلم و بیان از ذکر آن عاجز بلکه شرمسار است . این جانب در طول جنگ صحنه‌هایی از مادران و خواهران و همسران عزیز از دست داد دیدم که، گمان ندارم در غیر این انقلاب نظیری داشته باشد » (صحیفه امام، ۱/۲۸ / ۱۳۶۲). همچنین رهبر انقلاب اسلامی هم در وصف استقامت برخاسته از عقلانیت را اینگونه بیان می‌کنند : « امروز در هیچ جای دنیا زنانی که مثل این مادران شهدای ما، مادر دو شهید، مادر سه شهید، مادر چهار شهید باشند، نیستند. در جامعه ما، مادرانی با این خصوصیات که از پدرها بهتر و قویتر و آگاهانه‌تر ایستادند، در این میدان بسیارند. ... » (بیانات، ۱۳۷۹/۶/۳). یک از نتایج پژوهشی در حوزه زنان و تغییرات اجتماعی اینگونه بیان شده است « اگر خدای ناخواسته بنا بود مادران ما یا خواهران ما در قبال حرکت توفنده و خروشان خروشان مردها عکس‌العملی عاطفی و احساسی داشته باشند و وقتی که عزیزانشان می‌خواهند به جبهه‌ها بروند با عجز و گریه و زاری مانع رفتن آن‌ها به جبهه و بودن آن‌ها در صحنه باشند - و رفتاری عقلانی را پیش نگیرند - مسلماً این انقلاب با شکست مواجه می‌شد و طبق گفته بسیاری از محققین زنان در طول جنگ تحمیلی چه از جهت کمک‌های مادی و معنوی و چه از جهت تحمل دوری و شهادت همسران و فرزندان خود بیشترین نقش را در این زمینه انجام داده و موجب تداوم انقلاب در دوران دفاع مقدس شدند . (یزد خواستی، ۱۳۷۲ : ۶۱)

۲/۴ - عرصه خانوادگی

- نقش پذیری زنان در هدایت و تربیت خانواده متعالی : واقعیت این است که بیشتر مردانی مبارز در خط مقدم جبهه‌ها، مردان مبارز بودند که از دامان مادران آگاه رشد یافتند و پشتیبان آن‌ها زنان مبارز و پای کار در نقش مادر و یا همسر و یا دختران بودند. پس چگونه می‌توان نقش زنان را در هدایت خانواده (همسر و فرزندان) نادیده گرفت. مادران ایثارگر چه مادران ایثارگر که تنها فرزند باقی‌مانده خود را از صمیم قلب راهی جبهه می‌کند و شهادت وی را خجسته دانستند و چه نوع‌رسانی که در انتظار همسر خود دست به دعا برمی‌داشتند و سلامتی او را از ایزد منان خواستار شدند. اما شهادت او را هم مبارک می‌دانند و چه زنانی که در انتظار اسیر خود شبانه‌روز برای کودکانشان داستان ایثارگری و شجاعت و بالاخره داستان سرنوشت پدران‌شان را بیان می‌کردند. و چه بسیار زنانی که به‌درستی نمی‌دانند جواب فرزندان خود را که پدر مفقودالاثری دارند چه بدهند و آن‌ها بگویند پدرتان به سفر رفته یا بگویند که شهید شده و یا زیرا خود به‌درستی نمی‌دانند که سرنوشت عزیزان آن‌ها چیست ؟ شاید روزی آن‌ها باز گردند و شاید در اسارت دشمن بمانند و شاید به جمع شهیدان بپیوندند. مادران خون‌گریسته‌ای که بعد از ماه‌ها که از خبر مفقودال‌اثر شدن

عزیزشان می‌گذشت و تنها پلاک بی‌روح او را می‌بایند و گویی در میان آن‌تکه آهن سرد تن گرم و باطراوت فرزند خود را حس می‌کردند و با دنیایی از سرور پلاک را در آغوش می‌فشاردند و بالاخره چه آن زمانی که با پذیرش شوهر معلول خود که ضربان روحی و جسمی آنان را منقلب ساخت کمک می‌کردند و می‌کنند که در دنیای جدید و کمبودی احساس نشود و در واقع خود می‌سوزند و امید زنده ماندن به آینده‌ای روشن می‌بخشند آری به‌درستی مرد مبارز در دوران دفاع مقدس، زن مبارزی را در پشتیبانی از خود دیده است بنابراین شایسته است و جنبه‌های زندگی خانوادگی و اهمیت نقش زنان در تربیت مردان مبارز برای فردای جامعه و نقش زنان به‌هنگام غیبت پدر در اقتصاد خانواده تربیت فرزندان مشکلات اجتماعی که در این زمینه وجود داشته و اینارگری زنان مورد توجه بیشتری قرار گیرد. یزد خواستی، ۱۳۸۸: ۵۴-۶۰) و هرگز به فراموشی سپرده نشود.

- بی‌اثر کردن توطئه‌ها و قدرت نرم دشمن: در دوران دفاع مقدس زنان به خوبی دریافته بودند که دشمن در صدد است از ضعف و شکایت آنها در جدایی و شهادت فرزندان و همسران، علیه نظام اسلامی و تضعیف انسجام و روحیه جمعی سوء استفاده کند و در بوقهای تبلیغاتی خود بدمد که زنان از جنگ خسته شده و از اعزام فرزندان و همسر خویش به سوی جبهه‌ها پشیمان‌اند به همین جهت زنان با دشمن شناسی عمیق و ادراک جنگ روانی دشمن و افشای ترفندها و تبلیغات مسموم آنها، بر ارزشهای دینی و انقلابی خود پافشاری کرده، توطئه آنان را نقش بر آب نمودند. آنها به خوبی واقف بودند که دشمن قصد دارد با تحریک احساسات آنها و ایجاد تردید در باورهای دینی و شکاف در صفوف ملت و رعب و وحشت و یأس و ناامیدی و شایعه پراکنی و تشویش اذهان عمومی، مقاومت زنان و مردان را تضعیف کند؛ بنابراین، با بهره‌گرفتن از قدرت نرم مبتنی بر فرهنگ اسلامی و الگوهای بی‌بدیل آن در نقش‌آفرینی دوران دفاع مقدس با هوشیاری و بصیرت و تبیین به موقع و فهم و تشخیص درست وظیفه، حراست از ارزشها ایستادگی نظری و رفتاری را با عقلانیت از خود بروز داده و باختی‌سازی اثرات قدرت نرم دشمن موفق به تولید هنجارهای نمایانگر کنش معطوف به اهداف عقلانی شدند.

- ایجاد ظرفیت و هویت در تاریخ شیعه با بهره‌گیری از جهاد و شهادت: از آن‌جا که هسته اصلی هر جامعه فرهنگ آن است و به تعبیر جامعه‌شناسان و دانشمندان علوم اجتماعی فرهنگ برای جامعه مثابه هوایی است که هیچ جامعه‌ای بدون آن توان ادامه حیات ندارد طبعاً نقطه آغازین تغییر در جامعه را باید دگرگونی در فرهنگ آن دانست و بدیهی است اگر فرهنگی بخواهد در جامعه شکل بگیرد و جامعه را به دلخواه خود تغییر دهد لازم است ارزش‌ها و باورهای مردم را نشانه بگیرد. «زیرا فرهنگ مجموعه‌ای از ارزش‌ها باورها و غیره می‌باشد که افراد به‌عنوان اعضای گروه یا جامعه آن را کسب می‌کنند.» (مریچی، ۱۳۸۵: ۲۱).

در دوران دفاع مقدس طبق آمار ۷۰۰۰ زن به شهادت رسیدند، (بیانات، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶) و دوران دفاع مقدس طی ۸ سال در تداوم تاریخ اسلام آغازی نوین در شکل‌گیری این باور بود که توان و قدرت نرم زنان به آزمون کشیده شد و زمان آن رسیده بود که ظرفیتی تاریخی بر اساس آموزه‌های قرآن و سنت شیعی ایجاد گردد. ولی مهمتر اینکه اینار و صبر زنان توانست تولید و ایجاد‌کننده فرهنگ شهادت را در جامعه هم‌رمقی دو چندان بخشند و یک ظرفیت تاریخی برای فرهنگ شیعه را سامان دهد که نه فقط

در این دوران شهادت خود و یا همسر، پدر و فرزندان مایه فخر و مباهات و احترام در نگاه عموم جامعه صرف نظر از باور ها و و اختلاف ظاهر ها باشد بلکه، در واقع باور به اینکه شهادت ارزش است و ارزشی انسانی الهی است و شهید برای تحقق اهداف جمع و جامعه و در دوران دفاع مقدس برای بیرون راندن متجاوزین به کشور خود را فدا کرده است. این فرهنگ در ابتدا در باور زنان تکوین یافت و رشد آن با همراهی خانواده بود چرا که، «خانواده کلمه طیبه است و کلمه‌ی طیبه هم خاصیتش این است که وقتی به وجود آمد مرتب از خود برکت و نیکی می‌تراود و به پیرامون خودش نفوذ می‌دهد کلمه‌ی طیبه همان چیزهایی است که خداوند متعال آن را با همان اساس صحیح به بشر اهدا کرده است» (بیانات ۱۳۷۹ / ۱۲ / ۱۵). فداکاریهای زنان در این دوران که مبتنی بر قدرت نرم اسلام است، جلوه‌های گوناگون دارد. امام خمینی در تبیین این توان زنان فرمود: ند «آنچه برای من یک خاطره فراموش نشدنی است، با اینکه تمام صحنه‌ها چنین است، ازدواج یک دختر جوان با یک پاسدار عزیز است که در جنگ هر دو دست خود را از دست داده و از دو چشم آسیب دیده بود. آن دختر شجاع با روحی بزرگ و سرشار از صفا و صمیمیت گفت: حال که نتوانستم به جبهه بروم، بگذار با این ازدواج دین خود را به انقلاب و به دینم ادا کرده باشم. عظمت روحانی این صحنه و ارزش انسانی و نغمه‌های الهی آنان را نویسندگان، شاعران، گویندگان، نقاشان، هنرپیشگان، عارفان، فیلسوفان، فقیهان و هر کس را که شماها فرض کنید، نمی‌توانند بیان و یا ترسیم کنند و فداکاری و خداجویی و معنویت این دختر بزرگ را هیچ کس نمی‌تواند با معیارهای رایج ارزیابی کند؛ (صحیفه نور، ۱۳۷۰، ج ۱۶: ۱۲۶) (ألاً فرهنگ جهاد و مجاهدت که برگرفته از قرآن و سنت نبوی و علوی است و در این دوران زنان احیا گر آن بودند و در کلام امام خمینی؛ همه زن‌ها به من می‌گویند که شما دعا بکنید که ما شهید بشویم؛ (صحیفه نور، ۱۳۷۰، ج ۹: ۳۴۵) عینیت یافته است. ایشان زنان را قشر پیشگام جامعه دانسته و حضور آنها را موجب آسیب ندیدن نظام اجتماعی می‌دانند. «ملتی که بانوانش در صف مقدم برای پیشبرد مقاصد اسلامی هست، آسیب نخواهد دید.» (صحیفه نور، ۱۳۷۰، ج: ۱۲۸).

- ظرفیت سبک زندگی جهادی و انقلابی برای بازنمودهای فرهنگی - هنری: بهره‌گیری از ابزار هنر برای بازنمودهای سبک زندگی جهادی و انقلابی زنان در هنگام اطلاع از شهادت، مجروح شدن و حتی اسارت و شکنجه عزیزان حاضر در جنگ، بیانگر نقش فرهنگی زنان (عاطفی - انگیزشی) در بدرقه رزمندگان، سوگواری و تشییع شهدا، حضور در مزار شهدا و زندگی در مناطق جنگی بترتیب « جزء بالاترین سوژه‌های عکاسان در حین جنگ و استقبال از آزادگان و رزمندگان، حضور در مزار شهدا و سرپرستی خانواده شهدا و اسراء از شاخص‌های اثرگذار پس از جنگ محسوب می‌شوند. به همین دلیل تقویت نقش فرهنگی زنان از طریق هنرهای تصویری و دیداری باید جزء ضروریات سیاست‌گذاری‌های فرهنگی قرار گیرد. » (سپهر نیا و حسینی، ۱۳۹۶: ۱) زیرا این تصاویر و فیلم‌ها در کنار باز نمود های هنری زنان در عکس‌ها و یا فیلم‌ها در دوران دفاع مقدس توانسته بعنوان ابزاری مؤثر در تقویت قدرت نرم کشور در مواجهه با سیاست‌های نظام سلطه و توان‌افزایی مردمی، اثرگذار عمل نمایند

- انواع پشتیبانی تدارکاتی، فرهنگی و بهداشتی زنان، در دفاع مقدس برای حفظ هویت جمعی: زنان در تبلور بخشی به هویت جمعی خود در پشتیبانی از مردم و رزمندگان و خانواده آنها در دفاع مقدس ایفاگر انواع نقش‌ها شدند که در کتب و آثار به تفصیل به رشته تحریر در آمده و بیان شده است. از سوی دیگر امام‌خیمینی هم در وصف این تلاش‌ها به زنان فرمودند « شما در عرض سربازان اسلام و همدوش با بانوان صدر اسلام هستید همان‌طور که بانوان صدر اسلام به اسلام کمک می‌کردند و در نهضت‌ها و در جنگ‌های اسلام کمک‌کار بودند ملتی که بانوانش در میدان جنگ با ابرقدرت‌ها و با مواجه شدن با قوای شیطانی قبل از مردها در میدان‌ها حاضر شده‌اند پیروز خواهد بود (صحیفه امام ج ۱۳: ۱۲۹). این کلام نشانگر حضور موثر و بی‌بدیل زنان در این دوران است که نشان از اهمیت هویت جمعی شکل گرفته بر اساس فرهنگ و ایمان بوده است که مهمترین نقش‌های فرهنگی آن عبارتند از:
- تشکیل ستادهای کمک‌رسانی در مساجد و معابر مهم به منظور جمع‌آوری و ارسال کمک‌های نقدی و جنسی مردم به جبهه‌ها. (یزدانی و پوینده، ۱۳۹۱: ۱۳۰)
- سرکشی و مراقبت دائم از خانواده شهدا و تأمین نیازهای ضروری آنان دادن دل‌داری و آرامش به آن‌ها و اعلام - آمادگی برای ادامه راه شهیدان که عملاً موجب تقویت روحیه و تسکین قلبی خانواده‌های شهدا می‌شد. (شفیعی، ۱۳۹۹: ۳۰۸-۲۹۶)
- صبر و شکیبایی در مقابل شهادت مردان و پسران و تشویق و ترغیب دیگر فرزندان جهت شرکت در جبهه‌ها و حمایت همه‌جانبه از دین و نظام اسلامی (مافی، ۱۳۷۶: ۶۴)
- برگزاری مجالس عزاداری به منظور تجلیل از مقام شامخ شهیدان و قدردانی از فداکاری خانواده‌هایی که همسران و پسران خود را روانه جبهه کرده بودند (سازمان بسیج زنان، ۱۳۸۸: ۳۳۹-۳۴۷)
- تبلیغات فرهنگی مؤثر در راستای حقانیت جهاد در دفاع مقدس و تشریح و تبیین اهداف عالی اسلام و توجه به مرگ با عزت و بی‌اعتنایی کامل به ظواهر دنیوی. (قاضی، ۱۳۹۷: ۲۳۰-۲۳۵)
- مقابله جدی با شایعات دشمن خصوصاً منافقین داخل و بی‌اثر کردن آن در اذهان مردم و برملا کردن نقشه‌های شوم دشمنان (یزدانی و پوینده، ۱۳۹۱: ۴۱)
- احساس غرور و سربلندی زنان به‌خاطر حضور مردان و پسرانشان در جبهه‌ها که این امر موجب تشویق دیگر زنان و اعزام شوی و همسرانشان در جبهه می‌شد. (مافی، ۱۳۷۶: ۶۶-۶۸)
- همکاری در تدارکات محل اسکان آوارگان جنگ و خوش‌رفتاری با آنان و نمایش اخلاق و رأفت اسلامی در برخورد با جنگ‌زدگان با در اختیار قرار دادن امکانات. (قاضی، ۱۳۹۷: ۲۳۰-۲۳۵)
- تحویل گرفتن شهدای جنگ و همکاری در مراسم تشییع کفن و دفن آن‌ها. (سلیمی، ۱۳۹۶: ۸۸) و (سازمان بسیج زنان، ۱۳۸۸: ۳۳۹-۳۴۷)
- ختنی سازی تبلیغات روانی دشمن در جنگ با بهره‌گیری از حداکثر توان تبلیغاتی و در راه مبارزه و تشویق مردان و زنان به فداکاری بیشتر. (مافی، ۱۳۷۶: ۷۱) و (سلیمی، ۱۳۹۷: ۱۰۱)
- اطلاع‌رسانی، عکاسی و خبرنگاری از جنگ برای تهیج مردم در مقابل دشمن (یزدانی و پوینده، ۱۳۹۱: ۴۱)
- نقش زنان در حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس پس از جنگ برای الگوسازی برای جوانان. (یزدخواستی، ۱۳۷۲: ۵۱-۶۲).

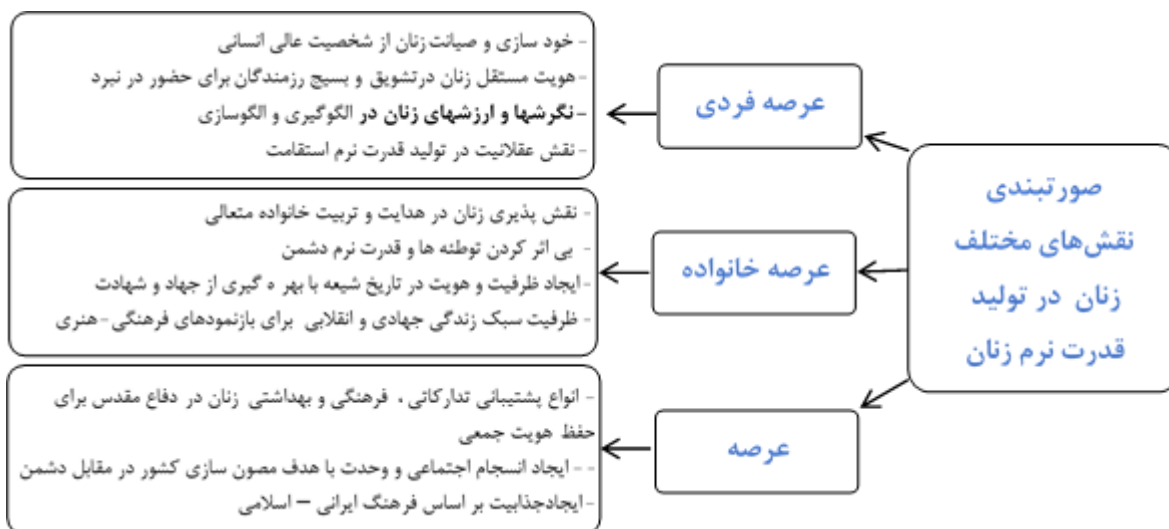
- شهید پروری و امانت داری از راه و آرمانهای شهیدان. (سلیمی، ۱۳۹۷: ۷۷)
- الگوی سازی با از خود گذشتگی و ایثار (اکبری، ۱۳۹۰: ۹۲)
- عبادت از مجروحان بعنوان ادای تکلیف دینی. (شفیعی، ۱۳۹۹: ۱۰۵)
- صبر توصیه خانواده شهدا به یکدیگر (کاشانی، ۱۳۷۵: ۳۰)
- پرستاری و آماده سازی تجهیزات پزشکی و کمک های اولیه در شهرهای مرزی برای قوت قلب رزمندگان (همان: ۱۰۸)
- ازدواج و زندگی با جانبازان در عمل به تکلیف در حمایت از مردان مجاهد حاضر در نبرد مستقیم با دشمن. (حسینی، ۱۳۸۱: ۸۵).
- شاید در طول تاریخ هم نظیری برای اینگونه تلاش و مشارکت بانوان نتوانیم پیدا کنیم چرا که در صحنه های به تصویر کشیده شده در آثار مختلف که توسط بانوان حاضر در صحنه و یا راویان این تلا شها در قالب کتب تدوین شده است. بچه های کوچک و جوان ها نیمسال و زن ها پیرزن ها، نوعروسان و دامادها هم باهم درین جبهه حاضرند گویی که قدرت نرم بانوان در ایجاد هویت جمعی همه ملت را به صحنه جنگ و ایستادگی حاضر کرده است.
- ایجاد انسجام اجتماعی و وحدت با هدف مصون سازی کشور در مقابل دشمن: اندیشمندان علوم اجتماعی، بر این اتفاق دارند که هم بستگی از ضرورت های اجتماعی و امری حیاتی برای جامعه در مسیر تحقق اهداف و آرمانهاست و بدون آن هیچ گروه و جمعی توان استحکام و استمرار ندارد سر آن را باید در معنا و مفهوم هم بستگی جستجو کرد. در فرهنگ دینی هم انسجام و هم بستگی عامل مهم احساس مسئولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه است که با آگاهی و اراده و اختیار می تواند در کنار زدن موانع و هموار کردن راه برای تحقق خواسته های مورد نظر تلاش کنند شامل پیوندهای انسانی و برادری بین انسان ها و به طور کلی یا حتی وابستگی متقابل حیات منافع بین آن ها باشد و به بیان دیگر هم بستگی پدیده ای را می می رساند که بر پایه آن در سطح یک گروه یا یک جامعه مانند اعصاب به هم وابسته اند و به طور متقابل نیازمند یکدیگر بر این اساس هم بستگی اجتماعی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کنند و با عناصر وحدت بخش خویش تطابق و هم نوایی یابد و واسطه تعهدات فرهنگی و اجتماعی به یکدیگر هم هستند. قدرت و توان همکاری اجتماعی یکی از مهم ترین عوامل پدید آورنده انسجام و هم بستگی اجتماعی می توان نام نهاد. هم بستگی اجتماعی نوعی نظم خود بنیاد اجتماعی و اخلاقی است که در آن افراد با هم پیوند یافته و هماهنگ در راستای اهداف می شوند. در دوران دفاع مقدس زنان با حضور در صحنه توانستند توان ایجاد انسجام و هم گرایی بین مردم و خصوصا بین اعضای خانواده ها ایجاد کنند. ایجاد هم گرایی و نقش مکملیت و توان افزایشی در مسیر اهداف و بیرون راندن دشمن و تامین نیاز ها جبهه ها و پشت جبهه ها از جمله نقش آفرینی بانوان در این دوران است که همگان بر آن توافق دارند که، به دلیل حضور مردان در صحنه نبرد مستقیم با دشمنان، بی تردید زنان پیشرو در تجلی انسجام اجتماعی بین اقشار و اصناف در حمایت و پشتیبانی از حاضران در جنگ با خصم و مسئولین بودند و مبتنی بر لزوم جهاد، ایثار و در عین حال ترجیح دیگران بر خود جلوه بارز آیه، « واعتصموا بحبل الله جمیعا و لا تفرقوا » شدند. در این خصوص واقع بینانه ترین بیان را امام خمینی دارند که می فرمایند: « .. من در جامعه زنها یک جور تحول عجیبی می بینم، که بیشتر از تحولی است که در مردها پیدا شده و آنقدری که این جامعه

محترم به اسلام خدمت کردند در این زمان بیشتر از آن مقداری است که مردها خدمت کردند، خدمت مردها هم بسیارش، مرهون خدمت زنها است، در مردها یک حسی است که اگر ببیند زن ها بیرون آمده از خانه ها، برای یک مقصدی، اگر قوه شان یکی باشد، ده تا می شود، در مملکت ما اینطور شد که بانوان هم دوش بلکه جلوتر از مردها از خانه بیرون آمدند و در این راه، راه اسلامی زحمت کشیدند و رنج دیدند، جوان دادند، شوهر دادند، برادر دادند، معذالک رنج کشیدند، عمل کردند، پشتیبانی از اسلام کردند و مردها هم بسیاری به طبع زنها این کار را کردند. من امیدوارم که این وحدت کلمه و این انسجامی که ملت ما دارند، محفوظ باشد و این اشخاصی که افکار متعدده دارند، اینها خداوند آنها را برگرداند، به فکر واحد و ملت ما را منسجم کند، باهم به طوری که از آسیب مصون باشند. (صحیفه نور ۱۳۷۰، ج ۱۱: ۵۱۰)

- ایجاد جذابیت بر اساس فرهنگ ایرانی - اسلامی: یکی از نقش‌هایی که بانوان در دوران دفاع مقدس تجربه کردند و این تجربه تبدیل به الگویی برای دیگر اقشار در جامعه شد جذابیت و کشش ایجاد کردن مبتنی بر فرهنگ اسلامی و ایرانی در بعد شخصی و اجتماعی بود و از آنجایی که فرهنگ اسلام و فرهنگ کهن ایران، جاذبه‌های محیطی و هنجاری بسیار زیادی را واجد است؛ شرایط سخت دوران دفاع مقدس عامل مؤثری بود بر این مهم که ایجاد هم‌بستگی بین اقشار و اصناف مختلف نماید برای اینکه بتوانیم از فرهنگ بومی ذخایری و ظرفیت‌هایی را استخراج و تبلور ببخشیم و جذابیت‌هایی که شاید در دوران غیر دفاع مقدس و در شرایط عادی نمی‌تواند جذاب باشد و در قالب تقویت و توسعه آیین‌های اجتماعی مثل اهدای خون، جمع‌آوری کمک‌های نقدی و غیر نقدی، باز دیدهای جمعی از خانواده شهدا و رزمندگان، برگزاری مراسم زاری و شیون برای عزاداری شهدا «خیاطی برای رزمندگان» (اکبری، ۱۳۹۰: ۹۲) ازدواج‌های بدون تشریفات (قاضی، ۱۳۹۷: ۳۵۰) در کشور خصوصاً در مناطق درگیر در جنگ، کمک کردن به خانواده جنگ‌زدگان، و مثل عرصه‌هایی که زنان در شرایط بسیار سخت از خودگذشتگی از خود نشان می‌دادند همه این‌ها بر اساس هنجارهای فرهنگ بومی بود و شاید به غیر از شرایط، دوران دفاع مقدس در شرایط عادی تبلور پیدا نمی‌کرد. به واقع زنان تبلور بخش زیبایی‌های ارزشمند فرهنگ بومی این سرزمین بودند و در پاسخ به مطالبه رهبری نظام اسلامی امام خمینی که فرمودند: «هر کس می‌تواند به جبهه برود و هر کس نمی‌تواند، در پشت جبهه ها خدمت کند. در ادامه مدل محقق ساخته بر اساس نتایج تحقیقات مقاله ارائه می‌گردد.

نمودار شماره ۴) صورتبندی نقش‌های مختلف زنان در تولید قدرت نرم در دوران دفاع مقدس

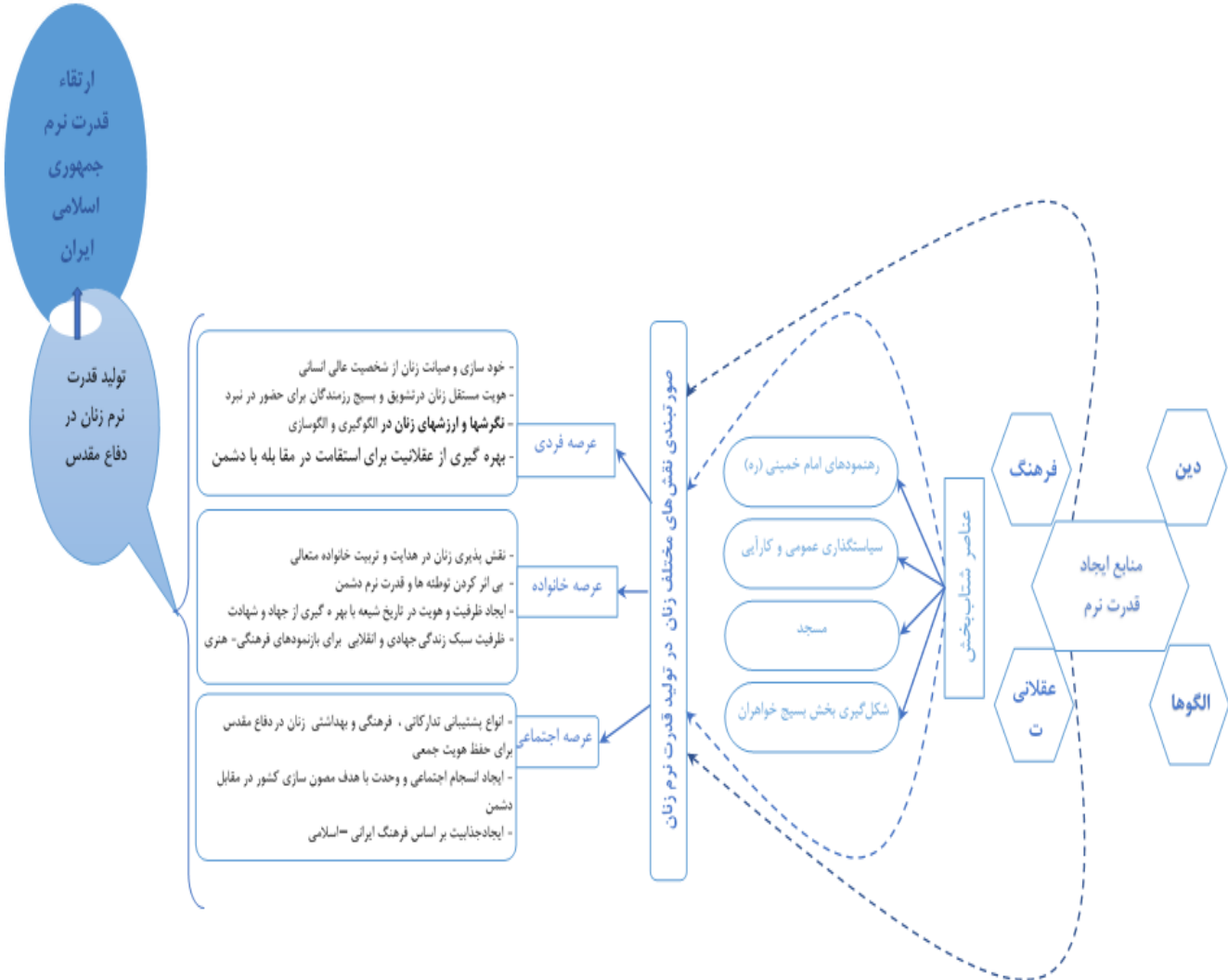
نتیجه گیری:

موضوع مشارکت زنان همواره از موضوعات مهم در حوزه دفاع مقدس بوده است و در آثار علمی در قالب‌های مختلف با روش‌های پژوهشی کمی و کیفی مورد واکاوی و روایتگری قرار گرفته است. بی شک می‌توان گفت که در طول تاریخ؛ زنان بسیاری، بودند که با ایثار و گذشت تمام سرمایه خود در راه اعتلای اسلام و فداکاری در راه احقاق حق با الگوگیری صبر و مقاومت در واقعه کربلا با سلحشوری پا به پای مردان آزاده در عرصه‌های نبرد حق علیه باطل جنگیدند، و مشارکت کرده و افتخار آفریدند و موفق به نهادینه کردن؛ فرهنگ ایثار و شهادت در جامعه شدند. در ادبیات دفاع مقدس هم، نقش زنان به عنوان یکی از مهم‌ترین عنصرهایی که در مقابله با حملات دشمنان ایستادگی کردند لازم است، بسیار مورد توجه قرار گرفته شود. چرا که، آنها با شجاعت، تلاش و تحمل سختی‌ها، نقش بارزی در حفظ و پاسداری ارزشها و استقلال کشور داشتند. نتایج محتوایی مطالعات انجام شده نشان داد که زنان در ایران اسلامی، در دوران دفاع مقدس نه، زن شرقی فاقد آزادی و اراده و محصور در، خانه و فردیت بوده است و نه، زن غربی مقلد نظام سرمایه داری و ابزاری برای مصرف کالاهای تجاری و در حصار از خودبیگانگی هویتی بوده است؛ بلکه، انسانی با اراده و رفتاری عقلانی با انگیزه الهی در چارچوب اندیشه اسلامی با حضور در شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی واجد شناختی از اسلام شدند که گرایش و رفتار آنان را تحت تأثیر قرار داد و بر اساس دستور العمل قرآن ابتدا از تحول و تهذیب در گذشتن از خود برای رسیدن به قرب و حیا طیبه آغاز کردند و در تداوم مسیر در عمل به آیه «... وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» خود را آماده انجام عمل صالح کردند تا از خسران و بحرانها نجات یابند. بی شک مبانی توحیدی در جامعه مورد هجوم دشمن یعنی قرار گرفته تکلیف را جهاد و دفاع امر می‌نمود که به اصطلاح «دوران دفاع مقدس» نام گرفته است و زنان توانستند تکلیف شرعی، قانونی و عقلی خود را با کنشگری ارزشمند به تصویر کشانند و با بهره‌گیری از قدرت نرم اسلام و

فرهنگ غنی ایران بعنوان کشوری با تمدن کهن در دوران دفاع مقدس قدرت نرمی را در ابعاد سه گانه فردی، خانوادگی و اجتماعی ایجاد کنند که در ابعاد مختلف پشتیبان کشور و رزمندگان در نبرد رودر رو و پشتیبانی و تدارکاتی باشد. رهبری نظام اسلامی بعد از چند دهه از اتمام این دوران پیروزی در جنگ را حاصل عملکرد و نقش زنان بیان می کنند. عمق نظر ایشان اینگونه بیان گردیده است: «اگر در جنگی که ۸ سال بر ماتحمیل شد، زنان ما، بانوان کشور ما در میدان جنگ، در عرصه عظیم ملی حضور نمیداشتند، مادر این آزمایش دشوار و پر محنت پیروز نمیشدیم. زنها، ما را پیروز کردند». (بیانات، ۲۱/۴/۱۳۹۱) بنابر بررسی بعمل آمده از آثار و اسناد و منابع، در این دوران سخت یکی از ارکان اصلی حفظ کشور از اشغال و بیرون راندن دشمنان روحیه قوی رزمندگان و مردم پشت جبهه ها است که سبب پیروزی است نه صرفا جنگ سخت و تاکتیک منظم جنگی رزمندگان بلکه بسیجی های کفر ستیز ما فقط به واسطه داشتن انگیزه ایمان دفاع از حریم و ناموس و روحیه قوی که توسط خانواده های مادر، همسر و خواهران خودشان و یا همسران، خواهران و مادران شهداء و جانبازان و ایثار گران با الگوگیری از شخصیت های دینی و فرهنگی ایجاد گردیده بود بر دشمن یعنی پیروز شدند. بی شک داشتن صرفا تاکتیک منظم جنگی منهای این روحیه پشتیبانی و حمایت از طرف بانوان جامعه در دامنه وسیع و عمیق این سربلندی و ظفر به همراه دستیابی به قله های عزت بواسطه شهادت و جانبازی و اسارت ظاهری دشمن بدلیل بندگی خدا میسر نمی گردید همانگونه که رهبر ان نظام اسلامی وصف آن را اینگونه بیان می کنند، « ما در جنگ و انقلاب مشاهده کردیم که نقش خانمها اگر از مردها بیشتر نبود، کمتر هم نبود. اگر زنها حماسه ی جنگ را نمیسرودند و جنگ را در میان خانه ها به عنوان یک ارزش تلقی نمیکردند، مردها اراده و انگیزه ی رفتن به میدان جنگ را پیدا نمیکردند... (بیانات ۱۳۶۷/۶/۱۵) و کلام امام خمینی که فرمودند: « ما دیدیم که زنها، بانوان محترمت، همدوش مردان، بلکه جلو مردان، در صف قتال ایستاده اند. (صحیفه امام، ج ۶: ۳۰۰) حاصل این پژوهش نشانگر چگونگی کاربست قدرت نرم زنان بعنوان یکی از ارکان ارتقاء قدرت نرم نظام جمهوری اسلامی ایران در این دوران می باشد.

مدل محقق ساخته ایجاد و کار بست قدرت نرم زنان در دوران هشت سال دفاع مقدس

سایت آیت الله خامنه ای Khamenei.ir

۱. افتخاری، اصغر (۱۳۸۳) « کاربرد قدرت نرم »، ترجمه حمید رضا و طاهر پژوهشگرده مطالعات و تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع) فصلنامه راهبردی دفاعی ش ۶
۲. افتخاری، اصغر (۱۳۸۵) «گفتگو: گفتگو. قدرت نرم انقلاب اسلامی» فصلنامه مطالعات بسیج، شماره ۳۲
۳. اکبری، مرتضی (۱۳۹۰) «حضور زنان استان ایلام در دفاع مقدس» ایلام، نشر، جوهر حیات.
۴. بابایی طلا تپه، محمد باقر (۱۳۸۷) «فرهنگ و تفکر بسیجی و قدرت نرم» قدرت نرم فرهنگ و امنیت (به کوشش: اصغر افتخاری، ج ۳، پژوهشگرده مطالعات و تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، چاپ اول
۵. باقری، سیامک (۱۳۸۷) « بسیج و مدیریت قدرت نرم؛ رویکردی سیستماتیک» قدرت نرم فرهنگ و امنیت (به کوشش: اصغر افتخاری)، ج ۳، پژوهشگرده مطالعات و تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، چاپ اول
۶. پویا، مریم (۱۳۹۵) «روش تحقیق در تاریخ» از زمان انتشارات جهاد دانشگاهی نوبت تهران، چاپ اول
۷. پیروسی، معصومه و شیرخانی، علی (۱۳۹۸) «نقش زنان در تقویت قدرت نرم از دیدگاه امام خامنه ای با تاکید بر مولفه‌های اجتماعی» آفاق امنیت، سال ۱۲ شماره ۴۴
۸. حبیبی، آرش. (۱۴۰۰). روش پژوهش پیشرفته. پارس‌مدیر.
۹. حسین پورپویان، رضا (۱۳۸۷) « بسیج و کاربرد قدرت نرم در دوران دفاع مقدس» قدرت نرم فرهنگ و امنیت (به کوشش: اصغر افتخاری)، ج ۳، پژوهشگرده مطالعات و تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، چاپ اول
۱۰. حسینی، مه‌ری (۱۳۸۱) «مثنوی کربلا در کربلا»، نشر پردیسان
۱۱. خطیبی، اعظم، (۱۴۰۲) « مقایسه سبک‌های زندگی زنان در عرصه‌های اجتماعی با تاکید بر نقش زنان در انقلاب اسلامی و دفاع مقدس»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، شماره ۴ دوره ۹ ص، ۹۳-۱۱۶
۱۲. خمینی، روح‌الله (۱۳۷۰) « صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام‌خمينی»، ج ۱۷، ۱۶، ۱۴، ۱۲، ۱۱، ۱۰، ۹، ۱۳، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، چاپ دوم.
۱۳. رضائیان، علی (۱۳۸۵) مبانی سازمان و مدیریت، تهران، انتشارات سمت .
۱۴. سازمان بسیج جامعه زنان (۱۳۸۸) « رهیافتگان»، انتشارات جهاد سازندگی، تهران، جلد اول.
۱۵. سازمان بسیج جامعه زنان (۱۳۸۸) « بررسی نقش زنان در اسلام، انقلاب و دفاع مقدس» بسیج زنان، تهران، چاپ اول.
۱۶. ساعی، منصور (۱۳۸۷) « روش تحقیق تاریخی: شیوه‌ها و کاربردهای آن در ارتباطات» رسانه ملی، دوره ۱۹، شماره ۱، پیاپی ۷۶، ص ۱۶۷ - ۱۸۵.
۱۷. سپهر نیا، رزیتا و حسینی سیر، سید احمد (۱۳۹۶) ، نقش فرهنگی زنان ایرانی در عرصه دفاع مقدس از منظر آثار عکاسان مبتنی بر قدرت نرم، فصلنامه علمی دفاع مقدس، دوره ۳، شماره ۳ ص ۱۰۱-۱۲۰
۱۸. سلیمی، مینو (۱۳۹۶) «مردم شناسی روایت های زنانه از دوران دفاع مقدس» پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، چاپ اول
۱۹. شفیعی، سمیه سادات (۱۳۹۹) «بیستون عشق» پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، چاپ اول کاشانی، سپیده (۱۳۹۱) « حکایت آنان که بقارا در بلا دیدند» انجمن قلم ایران، تهران، چاپ اول .
۲۰. عالم، عبد الرحمن (۱۳۷۳) بنیادهای علم سیاست، تهران، نشر نی
۲۱. علمی الحائری، محمد حسین (۱۴۰۷ق) «تراجم اعلام النساء» منشورات مؤسسه علمی للمطبوعات، لبنان بیروت، الطبعة الاولى.

۲۲. فاطمی، عباس (۱۳۸۴) «تاملی بر مشارکت سیاسی اجتماعی زنان قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران، موسسه فرهنگی و هنری نوآوران ایران، تهران، چاپ اول.
۲۳. فومن مؤمن آبادی، مرجان (۱۳۹۳) بررسی ساختار روایی در خاطره نوشته‌های زنان از جنگ با تأکید بر «یکشنبه آخر»، معصومه رامهرمزی و «زیتون سرخ»، ناهید یوسفیان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه سمنان.
۲۴. قاضی، مرتضی (۱۳۹۷) «شماره پنج» مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، تهران، چاپ دوم.
۲۵. قوی، نیره (۱۳۹۰) «حضور زنان در انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر بیداری اسلامی» دوفصلنامه بیداری اسلامی، تهران، شماره اول.
۲۶. کاظمی، علی اصغر (۱۳۷۳) «نقش قدرت در جامعه و روابط بین الملل»، تهران، نشر قومس.
۲۷. کریمی، فرشته (۱۳۸۵) «زن در طول تاریخ» انتشارات نوید شیراز، شیراز، چاپ اول.
۲۸. مافی، فرزانه (۱۳۷۶)، «آشنایان ناآشنا»، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی» ناشر، دبیر خانه دائمی کنگره بررسی نقش زنان در دفاع مقدس، پائیز، چاپ اول.
۲۹. مریجی، شمس الله (۱۳۸۵) «تبیین جامعه شناختی واقعه کرب و بلا» مرکز انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۳۰. ملک محمدی، حمیدرضا (۱۳۸۳)؛ «سیاست‌گذاری عمومی»، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، چاپ اول.
۳۱. نائینی، علی محمد (۱۳۸۵) «امنیت فرهنگی، نظریه‌ها و رویکردها» فصلنامه عملیات روانی شماره ۱۴.
۳۲. ویلم، ژان پل و جعفری، محمد تقی (۱۳۸۶)، «جامعه‌شناسی‌ادیان» ترجمه عبدالرحیم گواهی، چاووشگران نقش، تهران، چاپ اول.
۳۳. یزدخواستی، بهجت (۱۳۷۲) زنان و تغییرات اجتماعی، انتشارات مانی، اصفهان، چاپ اول.
۳۴. یزدان پناه قره تپه، زهرا (۱۳۸۸) «زنان عاشورایی» ناشر هلال، تهران، چاپ پنجم.
۳۵. یزدانی، حشمت الله و پوینده، محمد رضا (۱۳۹۱) «تاریخچه بسیج زنان» سازمان بسیج جامعه زنان کشور، تهران، چاپ اول.

Rereading the work of women's soft power during the Holy Defense era

Abstract :

Women's participation in the early Islamic wars was a model for participation in the era of sacred defense, following the example of Fatima Zahra and Zaynab al-Kubra, peace be upon them, and other women who strived in this field, and in the words of Imam Khomeini, women were able to be pioneers in playing a role in this important and fateful era. Rereading how the use of national power (hard and soft power) by all people, especially women who, apparently, constitute half of the population, have had a double importance in influencing the victory in overcoming the enemy due to the ability to use the soft power of Islam, culture, and rationality, indicates the importance of rereading this issue. This qualitative article, using a descriptive-analytical and historical method with a comparative strategy, has examined documents and sources. The results indicate that during the 8-year period of Sacred Defense, women played an effective role in promoting the soft power of the Islamic Republic by utilizing soft power resources (Islam, culture, Imam Khomeini's thought, rationality, public policy-making, and role models) in the individual (human) dimensions in four main axes, family in three main axes, and social in three main axes.

Keyword:

Sacred Defense Era, Soft Power, Islam, Culture, Imam Khomeini, Women, Family

